

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

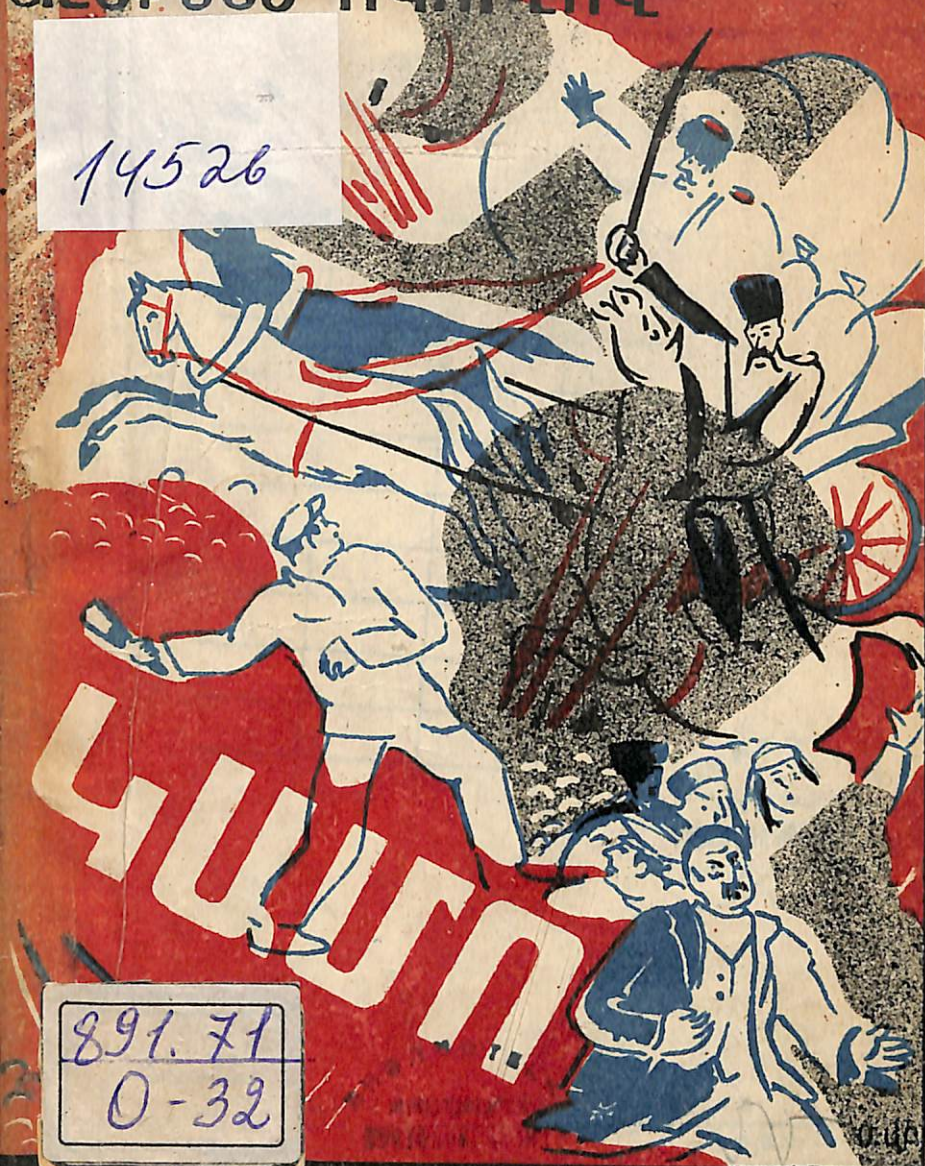
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՆԵՔՍԵՅ ՈՎՈՒՆՈՎ

14526

891.71

0-32

ՄԵՏՆՈՍ

1 9 3 2

ՅԵՆԵՎԱՆ

CA 313

891.89

0-32

ԱՆՔԱՆԵ ՈՒՈՒՆՈՎ

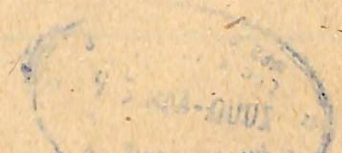
19 NOV 2010

Կ Ա Մ Ո

ՊԱՏՎԱԾԲ

ԲԱՐԳՍ. Ա. ԶՈՒՐԱՆՆԵԱՆ

ՅՈՒՐԱԿՈՒՄ
ԻՆՏԻՄԱԿ
ԲՕՏՈՆՈՎԵՐԱՆ
Ակադեմիա Մաթ
ՍՍՏՐ

Հ Ա Մ Ո Բ Ա Ր Գ Ս Ա Զ Ո Ւ Ր Ա Ն Ն Ե Ա Ն
1981

ՀԱՅԿԱՆ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

02.09.2015

14526

Այս պատմվածքը նվիրվում է հովհաննիսյան հուշահավոր հեղափոխական ընկեր Կամո Պետրոսյանի հիշատակին, վորի կյանքը լի էր հեղափոխական օրերազործությամբ, վտանգներով ու առաջադեմով:

Պատմվածքը ընդգրկում է միայն մի քանի եպիզոդ դեպքերի այն արտասովոր շղթայից, վոր ավարել է Կամոն: Հիմնականում պատմվածքը, վոր շտափում է վերաբերում է համայն, համարյա ճշգրիտ է պատմականորեն: Լիովին ճշտության չեղ կարելի է հասնել՝ համապատասխան նյութերի բացակայության պատճառով: Ինչ վերաբերում է գրվածքի մյուս դեմքերին, վորոնց մասին ավելիներ համարյա չկան, հեղինակը խնդրում է այժմ ավարտողներին, շղթահել իրենից, վոր իրականում նրանց խաղացած դերը պատկերացման մեջ թույլ է ավել այս կամ այն պնդաությունը:

ՇԵՂԻՆԱԿ

56132-66

1907 թիւն եր այդ :

Թիֆլիսի ծայրամասի փոքրիկ, ցածր ու ծխոտած սենյակում, պատահուտուն կարպետներով ծածկված նեղ ու կոշտ մահճակալի վրա ընել եր մի մարդ: Նա ծալել էր թևերը գլխի տակ և լայնորեն ձգել եր վոտքերը, խորը շունչ եր քաշում և քաղցր խոմփում: Այդպես ընում են մարդիկ ծանր հոգնածությունից՝ և անքուն գիշերներից հետո:

Վոտքերը ծուռը սեղանի վրա, վոր գտնվում եր մահճակալի կողքին, լավաշի կտոր կար և մի քանի հատ ել ցաք ու ցրիվ գրքեր՝ մաշված կողերով:

Ժամանակ առ ժամանակ կամացուկ սենյակ ելին նայում մարդիկ, հայացք ձգում քնածի կողմը և սուս ու փուս նորից դուռը ծածկում:

Այդպես շարունակվեց յերկու թե յերեք ժամ:

Հետո ընածը հանկարծ դարձնեց և վայրկենապես նստեց անկողնում՝ ձեռքերով ճակատը շփելով: Այսպես մեկնն դարձնում են օնակնկալ խոռվության և վաանդի սովոր մարդիկ:

Նա շտապով հանեց գրպանից ժամացույցը և նայեց: Հետո թռավ սենյակի մի անկյունը, ուր կիտված էլին հին շորեր, քրքրեց և ջուկեց այնտեղից մի քանի կեղտոտ չուլեր, — դա այն հազուստն եր, վոր կրում էլին Թիֆլիսի կինտոները, չրջիկ մրգապահառուները:

Նա արագ հագավ այդ շորերը: Այնուհետև սեղանի արկղից դուրս հանեց հայելու մի կտոր և թատրոնահան սափրիչի պարագաներ:

Մի քանի բոպեյից հետո նրա սափրած յերեսն արդեն զարգարում էյին սև, թավ բեխերը և զանգուր ու խիտ մորուքը,—համոն անճանաչելի յեր դարձել:

Դրանից հետո նա զննեց խնձորով լիքը տեփուրը, վորպիսին կրում են կինտոներն իրենց զվխի վրա, և ազահ ու արագ սկսեց ուտել սեղանին դրված լավաշը: Այդ ժամանակ դուռը նորից բացվեց և սենյակ մտավ բարձրահասակ, լղար մի մարդ՝ կովկասյան ազգային սարագով: Նրա դռնատ, վոսկրոտ դեմքն արծվային քթով՝ խիտ և ծանր տպավորություն էր գործում:

Քնից զարթնողը կովկասյան հռչակավոր հեղափոխական—բայլչևիկ համոն էր, իսկ ներս յեկողը Կոտեն, նրա մտտիկ զինակիցն ու ընկերը:

— Զարթնեցի՞ր:

— Հա: Ծատ քնեցի: Ո՞ւշ է արդեն:

— Վոչինչ: Պետք է յերբևիցե կարգին քնել: Առանց դրան մեքենան կանգ կառնի:

— Ի՞նչ նորություն:

Կոտեն շարժեց գլուխը:

— Վոչ մի լավ լուր: Տպարանի գործը վատ է: Բոլորովին խանդարվել է: Թուռցիկները ժամկետին լույս չեն տեսնի:

— Պիտի լույս տեսնեն: Խոստացված է:

— Այդ դեպքում ինքդ դնա այնտեղ և գործը կարգավորի:

— Ինչ արած, կերթանք: Բայց ինչ սպասում են մի ուրիշ տեղ:

— Վոչինչ, թող սպասեն: Այստեղ ավելի կարևոր է:

— Գնանք:

Յե՛վ նրանք կամացուկ, դռները շուրս նայելով, մեկը մյուսի յետևից դուրս յեկան սենյակից:

Քաղաքում նրանք իրարից բաժան էյին գնում, ջուր կելով նեղ, խուլ նրբափողոցներ, ուր քիչ անցորդ կար, իսկ մարդաշատ փողոցները կտրելիս՝ խառնվում էյին ամբոխին:

Կամոն տեփուրը դլխին գրած՝ բարձրածայն գոլում էր իր ապրանքը: Խաչաձևող փողոցներից մեկում նա մոտեցավ վոստիկանին, վոր մինչ այդ ուշադիր նայում էր նրան: Ժպտալուց ասամները ցույց տալով՝ Կամոն նրան խնձոր առաջարկեց: Վոստիկանը վերցրեց խնձորը և ճպացնելով կծեց, առանց նույնիսկ դլխի շարժումով անգամ շնորհակալություն հայտնելու:

Կամոյի կողմից այդ քայլն արդեն շարաճճիություն էր, բայց լուրջ մարդիկ էլ յերբեմն շարաճճիություն են թույլ տալիս իրենց:

Քաղաքի հեռավոր արվարձաններից մեկում, չորս կողմ դիտելով—արդյոք վորևե մեկը չի՞ հետևում իրենց—Կամոն ու Կոտեն ծլխվեցին մի փոքրիկ բակի մեջ, վոր չընապատված էր խաղողի վորթերով ծածկված պատով: Բակն ամայի էր թվում և խոտ էր բուսել այնտեղ: Մի կիսավեր խրճիթ կար, իսկ խորքում, յետևի պատի մոտ—հին, բարձիթողի արված, ցամաքած ջրհոր: Բուրդը գլղզված իշուկը կրծում էր խոտը, հավերը կշկշալով պեղում էյին ավաղը. մարդիկ չեյին յևրևում:

Կամոն և Կոտեն մոտեցան ջրհորին, մի անգամ ել

նայեցին չուրջը և յերկուսով, մեկը մյուսի յետից պա-
րանից բռնած՝ արագ իջան մինչև Նրհորի ցամաքած հա-
տակը: Այնտեղ բացվում եր ցածր անցք դեպի մի կողմ:
Այդ ցածր ու խոնավ անցքով, վոր պատած եր անհարթ
քարերով, պետք եր չորեքթաթ սողալ մոտ տասը մետր
մինչև այն տեղը, ուր փայտե դուռն եր:

Կամոն ատրճանակի կոթով հինգ անգամ բաղխեց
դուռը—յերկու անգամ ստեպ, ընդմիջում և հետո դարձ-
յալ յերեք անգամ ստեպ:

Գուռը բացվեց և նրանք ներս մտան:

— Եհե՛, բարև ընկերներ:

Իս մի խորանարդաձև գետնափոր եր, ուր դրված
եր տպագրական ձեռաշարժ մեքենան և դարսված եյին
թղթի մի քանի հակեր,—բայլչևիկների առասպելական
անլեզալ տպարանը, վորը գտնելու համար կովկասի
պոլիցիան ու ժանդարմերիան բոլորովին վտառից ու
հալից ընկել եյին:

— Ի՞նչ ե յեղել, ընկերներ:

— Մեքենան չի աշխատում, ընկե՛ր կամո:

— Յո՛ւլց սուր, թե վո՞նց ե աշխատում:

Յեւ կամոն իսկույն կալով սովորական գործին՝
թթի տակ մի յերգ մոմոացնելով: Նրա ձեռքերն շտապ
գործում եյին:

— Այս այսպես ե հարկավոր... իսկ սա այսպես...
Հասկացա՞ք: Այդ հասկանալ ե պետք, կարող ե ամեն
որ կրկնվել, ամեն մեկը պետք ե հասկանա:

Կամոն ուղղվեց և ձեռքով խփեց յերկու ընկերների
ուսին, վորոնք մինչև նրա գալն անոգնական նստել եյին
դազգյահի առջև:

— Հեղափոխականը պետք ե ամեն ինչ իմանա,

նույնիսկ այն, թե ինչպես են կարկանդակ շինում: Գու-
ցե հարկ կլինի հրուշակագործ դառնալու:

Տպագրիչներից մեկը քաշվելով հարցրեց.

— Ընկեր կամո, շո՞ւտ կլինի... շո՞ւտ կլինի...

— Ի՞նչը շուտ կլինի:

— Մի վորևե յելույթ:

Կամոն ծիծաղեց:

— Ասում ես՝ յելույթ: Իսկ սպասել չգիտես: Հա-
մա թե ծիծաղելի յես...

— Ընկեր կամո, ախր մենք լուրջ ենք ասում...

Ջանճրացանք այստեղ: Ինչպես բանտում... Համբերու-
թյուններս սպառվեց:

Կամոն կրկին դգվանքով թոթվեց նրանց ուսերը:

— Խոսելու ժամանակ չկա: Մոտ որերս խորհրդակ-
ցություն ե լինելու, լեռներից ընկերներ են գալու,
այն ժամանակ ամեն բան կքննենք: Աշխատեցե՛ք, աշ-
խատեցե՛ք:

Կոսեն հարցրեց.

— Իսկ հիմի ո՞ւր ենք գնալու:

— Հիմա յես դեպի լաբորատորիա, իսկ դու ա-
ռայժմ մնա այստեղ. քեզ կարիք չկա ինձ հետ այնտեղ
գնալու:

Յեւ կամոն կոացած՝ անձայն հեռացավ փոքրիկ
դռնով, ճամրին շոշափելով իր ատրճանակը և դասավո-
րելով տեփուրի ապրանքը:

Թիֆլիսից ժանդարմական վարչության պետի ըն-
դունարանում հավաքվել եյին ախրանկայի մի քանի ա-
գենտներ՝ պետին զեկուցում տալու համար: Դրանք զա-
նազան արտաքինի և զանազան տիպի մարդիկ եյին, վո-

րունք հագնված եյին ըստ իրենց կատարած լրտեսութեան պարտականութեան ից բղխող վերջ առանձնահատուկ պայմաններէ: Սակայն այդ բոլոր մարդկանց դեմքերին կար ինչ վոր ընդհանուր կնիք կեղծիքի և ստորաքարչութեան, վորը նրանց հարազատ յեղբայրներ եր դարձնում:

Ընդունելութեան սպասելով՝ նրանք խոսակցում եյին իրենց ծառայութեան և անձնականին վերաբերող դանազան մանրամասնութեաններէ շուրջը, բայց այդ ամենորայ խոսակցութեաններէ մեջ նկատվում եր մի ինչ վոր անհանդատութեան, վոր առաջացել եր արտաքին պայմաններից: Կովկասում և մասնավորապես Թիֆլիսում աճում եր հեղափոխական շարժումը բանվորների և մասամբ գյուղացիների մեջ: Իշխանութեան ամենախիստ հրամանները հեղափոխական կազմակերպութեանները յերևան հանելու իմաստով՝ այնքան ել հեշտ չեր իրագործել հեղափոխականորեն արամադրված ազգաբնակչութեան շրջանում, վոր թագնում եր հեղափոխականներին և ամեն կերպ ոգնում նրանց:

Ախրանկայի աշխատակիցներից պահանջում եյին.— անմիջապես հայտնաբերել հեղափոխական կազմակերպութեանները: Չե՞ս կարող—կո՞րի գնա... Կամ... կամ հնարի՞ր, ստեղծի՞ր այդպիսի կազմակերպութեաններ:

Ու բոլոր լրտեսները, փոքր ու մեծ շպիկները, վերևից մինչև վար, կաշվից դուրս եյին գալիս, վորպէսզի գտնեն, պրոտակայիայի յենթարկին կամ մի վորևէ բան հնարեն: Պատվի և ծառայութեան, կարիքիայի խնդիր եր այդ:

Պետի համհարզը կիսաբաց դռան միջով մեկ առ մեկ ներս եր կանչում ագինտներին և նրանք վազում եյին

կանչին՝ ճամբին մտղերը հարթելով և վրաքերը հատալին խփելով:

Պետի մոտից նրանք հաճախ հեռանում եյին կնճոտոված և գլուխները տարուբերելով.— այդ տեսակցութեանը նրանց հաճելի բան չեր խոստանում:

Ահա դուռը կրկին բացվեց մի փոքր:

— Խուճուճավոր:

Ճաղատ և ուռած դեմքով մի մարդ շտապով հանգցրեց ծխախոտը, դրստեց պիջակը և կողքեհան ներս մտավ առանձնասենյակի բացված դռնից:

Ուղիղ դռան դեմացը, հարուստ գրասեղանի առջև նստել եր ժանդարմական քնդապետը՝ Տոխ բեխերով և խնամքով սանրած մորուքով: Նա կիտեց խիտ հոնքերը և ցցված մատով ցույց տվեց աթոռը:

— Դե՞:

Խուճուճավորը շափազանց զգուշութեամբ նստեց և խուպ կռնչաց՝ բողաղը մաքրելով:

Դե՞: Յես հարցնում եմ:

— Ի՞նչի մասին կհրամայեք:

— Ի՞նչի մասին: Հիմարութեան: Հերվա ձյան մասին... Ի՞նչ հանձնարարութեան եր տրված:

— Յերկաթուղային արհեստանոցներում հերթափոխութեան միջոցին թողուցիկ և գտնված:

— Ո՞վ ե բաժանել:

— Բայըլեիկները:

— Ո՞վքեր յելույթ ունեցան: Ինչո՞ւ չբռնեցիք:

Խուճուճավորն անհանդիստ եր աթոռի վրա, հետո վեր կացավ:

— Չհաջողվեց ճշտել, վորովհետև...

— Ի՞նչպես :

Գնդապետը նույնպես վեր կացավ՝ ձգվելով էր ամբողջ բարձր բոյով :

— Ի՞նչպես, սատանան ձեզ տանի... :

— Բանվորները շղթայի պես շրջապատեցին, շեր կարելի ճեղքել :

— Շղթայի՞ պես շրջապատեցին :

Գնդապետի աչքերը նեղացան : Նա քայլեց առաջ և սեղմած բռունցքը մոտեցրեց խուճուճավորի յերեսին :

— Յես ձեզ այնպիսի շղթա ցույց կտամ, սրի՛կաներ...

Նա բռնել էր իր համադգեստի ոձիքից. կատաղությունը խեղդում էր նրան : Մի բոպե սպասելուց հետո՝ խռպոտ ձայնով հարցրեց .

— Իսկ Կամոն ու Կոտեն :

— Նրանք Թիֆլիսում չեն :

— Ո՞ւր են նրանք :

— Նրանք... զնացել են վլադիկավկազ :

— Խաբում եք բոլորդ, շներ...

Յեվ գնդապետը հանկարծ կոացավ ու փսփոսաց՝ մեղեդին զայրույթից թուր թափելով .

— Արհեստանոցներում բայլեհիկներին լիկվիդացիայի յենթարկելու համար ձեզ մի շաբաթ ժամանակ եմ տալիս... Մի շաբաթ... Շաբաթ... Հասկացա՞ք... Հասկացա՞ք...

Յեվ յուրաքանչյուր խոսքի հետ նա խփում էր խուճուճավորի կրծքին, իսկ սա թեքվում էր դեպի յետ :

— Դո՛ւրս կորի՛ր :

Խուճուճավորը ռումբի սկես դուրս թռավ առանձնասենյակից՝ քթի տակ հայհոյանքներ մրթմրթալով :

Ու սկսվեց «աշխատանքը» փողոցներում : Փողբիկ լրտեսները, մեծ լրտեսները, պատկառելի և զաղրելի լրտեսները լավ և աղքատ հազնված—բոլորը վխտում էյին անցորդներին մեջ, նայում ամեն ուր, ականջ դնում, հսկում խանութների մոտ մայթերի վրա, թազնվում դարպասներում :

Կամոն գրիմ արած, մորուքով և բեխերով, տեփուրը զլխին դրած անցնում էր այդ անցորդներին և լրտեսներին մոտից և իրեն զգում, ինչպես ձուկը ջրում : Նա ամենաչնչին հուզմունք անգամ չէր զգում այդ վտանգավոր քայլից—Կամոն սովոր էր դրան : Նրա դեմքը հանդիստ էր, յերբեմն նա ժպտում էր և ատամները փայլում էյին արևի տակ : Մերթ ընդ մերթ նա ձիգ ու ծույլ կերպով դուրում էր իր ապրանքը :

Բայց պատահում էյին վայրկյաններ, յերբ նրա հույլ աչքերը հանկարծ սրվում էյին, ինչպես գիշատիչ թռչունի աչքերը, նա հայացքն արագաբար այս ու այն կողմ էր դարձնում, կիսախուփ էր անում կոպերը և աչքերը նորից մարում էյին :

Կամոն գնում էր դեպի վարորատորիս, ուր պայթուցիկ նյութեր և ռումբեր էյին պատրաստում : Ամենազաղտնի տեղն էր այդ, վորի նկատմամբ շատ խիստ կոնսպիրացիա յեր սահմանված : Պետք էր գնալ մեծ նախազգուշություններով, սակայն այն մարդը, վորին յերկար տարիներ շարունակ հետապնդում են, զգայուն դազան է դառնում : Նրա աչքերը խավարի մեջ էլ են տեսնում և ականջները լսում են փողբիկ շրջուճուճ . ամենաչնչին դիտողություններն անգամ տպավորվում են նրա մեջ, ինչպես լուսանկարչական սլաստինկայի վրա : Կամոյի համար նախազգուշություններն ու զաղտնա-

պահուցի յունը վաղոց արդեն պահանջ և սովորույթ եյին դարձել:

Այդպես նա անցավ ամբողջ քաղաքը, մինչև նոր արվարձանը, ուր փոքրիկ փողոցում բացեց մի մութ, աղքատիկ մրդէ կրպակի դուռը: Կրպակում միայնակ մի ծերունի յեր նստել:

— Ե՛հե՛:

— Ե՛հե՛:

Այնուհետև Կամոն մտավ բակը և ուղղվեց դեպի չին, մամռապատ տանիքով սարայը: Սարայի յերկարությամբ ձգված եյին թոկեր, վորոնց վրա թաց սպիտակեղեն եր փռված: Պառավ լվացարարուհին, կնճոռու ու կորագամակ ինչ վոր լաթեր եր մզում տաշտակում:

Նա նայեց Կամոյին:

— Ե՛հե՛:

— Ե՛հե՛:

Կամոն անցավ սարայի անկյունը, ուր դրված եյին դինու բազմաթիվ դատարկ տակառներ: Նա իրարից հեռացրեց այդ տակառները և նրանց տակ դեպի գետնի տակն անցնելու մի անցք բացվեց: Նա սլկուն աստիճաններով ցած իջավ:

Դա կրկին մի փոքրիկ գետնատիր եր: Գուցե մի ժամանակ դա դինու նկուղ եր յեղել, վոր հետո փուլ եր յեկել:

Այդտեղ ճրագի աղոտ լույսի տակ, սեղանի առջև, վոր ծածկված եր քիմիական պարագաներով և զանազան բանկաներով, աշխատում եր սև ակնոցներով, անքնությունից աչքերը կարմրած և ծաղկատար մի մարդ, վոր դեմքի մկանները ցնցվում եյին:

Նա գլուխը բարձրացրեց և նայեց Կամոյին:

— Ծանր ե, սիրելիս:

— Ի՞նչն ե ծանր:

— Աշխատանքը: Չկան վոչ նյութեր, վոչ ամաններ, վոչ ձեռնարկ: Այսպես յես դեռ յերկար պիտի աշխատեմ, մինչև վոր դուք ինձանից մի վորեւե բան կատանաք: Իսկ յես վախենում եմ ուշանալ:

Կամոն բանկաները մի կողմը քաշելով, հոգնած նստեց սեղանի ծայրին:

— Ի՞նչ կարելի յե անել, ընկեր ջան: Փող չկա, հարկավոր կապեր չկան: Այդ ճիշտ ե, վոր այդպես աշխատել չի լինի:

— Նո՛ւ, իսկ հետո:

Կամոն հանկարծ ցնցվեց, վեր կացավ, միջանի տաճգական քայլեր արավ դեպի յես ու սուղ. նրա աչքերը սրվեցին:

— Փող կլինի:

— Վո՞րաեղից: Կենտկոմի՞ց:

— Կենտկոմը փող չունի:

— Հապա վո՞րտեղից:

— Յես այդ մասին մտածում եմ: Փող կլինի: Մոտ որերս յես առաջարկ կմտցնեմ:

Ծաղկատար դեմքով ընկերը նայեց Կամոյին, շարժեց շրթունքները, ցանկանալով ինչ վոր բան ասել, բայց հետո սեղանից նորից:

— Թող այդպես լինի: Յես կսպասեմ: Յես ձեզ ասացի, թե ինչպես ե դրությունը:

— Իսկ ի՞նչ ե չինված մինչև հիմա:

— Յերկուսուսմբ: Չեմ կարող վստահանալ դրանց վրա: Պետք ե փորձել:

— Ի՞նչ կա վոր: Կփորձենք:

— Յե՞րբ:

— Այսօր յե՛ս կուղարկեմ դրա հետևից: Կասես ընկերներին ինչպես վարվել հետը:

— Յես կհրահանգեմ:

Յեվ մենակ մնալով՝ ծաղկատար ընկերը կրկին խորատուղվեց իր լուելյայն, վտանգավոր, ամենքից անտես աշխատանքի մեջ:

Կամոյի հոր տանն ընթանում եր սովորական կյանքը:

Ծերունի Արշակը կապալառու յեր: Նրա մոտ շարունակ մարդիկ եյին լինում, գնում եյին ու դալիս. մշտապէս լավում եյին տաք վիճաբանություններ—փո՛ղ, փո՛ղ, փո՛ղ...

Յերբեմն Արշակը հյուրեր եր ընդունում, նույնպիսի ունևորների, ինչպիսին ինքն եր: Այդ ժամանակ նրա տունը տակն ու վրա յեր լինում: Դուրս եր բերվում թանգարժեք ամենեղենը, փովում եյին գուլնդուլն գոլ գեր, յերևան եյին դալիս հին գինիները: Այդպիսի ընդունելություններին Արշակը չեր ժխտանում. նա սիրում եր ցույց տալ իր հարստությունը:

Սակայն չքավորների հանդեպ Արշակը խիստ ու ժլատ եր. չքավորները վատ մարդիկ եյին, նրանց վրա չալ ժի անգամ թքել: «Ձես աշխատի—չես ուտի: Հասկանո՞ւմ ես»:

Կամոյի մայրը՝ Մարոն ամուսնուց թաղուն ողնում եր աղքատ հարևաններին և կերակրով, և իրերով, թե փողով: Իայց խոտասիրտ ամուսնու սուր հայացքի ներքո այդ ոգնությունը մեծ չեր:

Կամոն, յերբեմնի կայտառ ու չարածճի այդ տղան,

56132 . 66

Թաղի փոքրիկ կտրիճների դեկավարը, տաքարյուն, ինչպես կրակ, խիղախ, ինչպես առյուծ, և արդարատեղ, ինչպես ջինջ յերկինքը,—Կամոն սիրելի ու պաշտելի յեր Մարոյի ու նրա Ջավահիր աղջկա համար: Հաճախ, շատ հաճախ մայրն ու քուրը կամոյին փրկում ու թաղցնում եյին հոր դայրույթից:

Մեծացավ Կամոն, և միքանի տարի վոչ Մարոն, վոչ ել Ջավահիրը չգիտեյին, թե ո՞ւր ե նա, ի՞նչ ե անում և կենդանի՞ յե արդէյոք: Գիտեյին միայն մի բան. յեթե կենդանի յե Կամոն, ապա նրա բոցավառ ու աղնիվ սիրտը վտանգավոր ու դժվար ուղիներով ե առաջնորդում նրան: Շատ անգամ յերկար ու լուռ գիշերներին, յերբ Արշակը տանը չեր լինում, մայրն ու քուրը վախվիսելով խոսում եյին Կամոյի մասին, թե յերբ են տեսնելու, և տեսնելու յեն արդէյոք: Ու տիրադին հառաչում եյին:

Այդ որը Ջավահիրն ուշացել եր ճաշին:

Մարոն ու Արշակընստել եյին իրար դիմաց և լուելյայն ուտում եյին: Լուությունը խանդարում եր մեծ կապույտ ճանճը, վոր համառությամբ զարկվում եր պատուհանի ապակուն:

— Ինչո՞ւ քիչ ես ուտում:

— Ուտում եմ:

— Պետք ե շատ ուտել: Լավ մարդը շատ ե ուտում:

— Յես ուտում եմ:

Նորից լուություն:

Այդ միջոցին ներս ընկավ Ջավահիրը: Նրա աչքերը փայլում եյին և մաղբրի փնջերը ցրվել եյին ճակատի վրա. կուրծքն արագ եր շնչում: Նա կանգ առավ սեղանի մոտ:

— Հը՞, ի՞նչ կ...

— Յե՛րբ :

— Այսոր յե՛ր կուղարկեմ դրա հետևից : Կասես ընկերներին ինչպես վարվել հետը :

— Յես կհրահանդեմ :

Յե՛վ մենակ մնալով՝ ծաղկատար ընկերը կրկին խորասուզվեց իր լուելյայն , վտանգավոր , ամենքից անտես աշխատանքի մեջ :

Կամոյի հոր տանն ընթանում եր սոյորական կյանքը :

Մերունի Արշակը կապալառու յեր : Նրա մոտ շարունակ մարդիկ եյին լինում , գնում եյին ու դալիս . մշտապէս լսվում եյին տաք վիճաբանություններ—փո՛ղ , փո՛ղ , փո՛ղ . . .

Յերեմն Արշակը հյուրեր եր ընդունում , նույնպիսի ունեւորների , ինչպիսին ինքն եր : Այդ ժամանակ նրա սուներ տակն ու վրա յեր լինում : Դուրս եր բերվում թանգարժեք ամենեղենը , փուլում եյին գույնդդույն գույգեր , յերևան եյին դալիս հին գինիները : Այդպիսի ընդունելություններին Արշակը չեր ժլատանում . նա սիրում եր ջուլց տալ իր հարստությունը :

Սակայն չքավորների հանդեպ Արշակը խիստ ու ժլատ եր . չքավորները վատ մարդիկ եյին , նրանց վրա չալժի անգամ թքել : «Ձեա աշխատի—չես ուտի : Հասկան՞ում ես» :

Կամոյի մայրը՝ Մարոն ամուսնուց թազուն ոգնում եր տղքատ հարևաններին և կերակրով , և իրերով , թե փողով : Իայց խստասիրտ ամուսնու սուր հայացքի ներքո այդ ոգնությունը մեծ չեր :

Կամոն , յերեմնի կայտառ ու չարածճի այդ տղան ,

թաղի փողբիկ կտրիճների ղեկավարը , տաքարյուն , ինչպես կրակ , խիղախ , ինչպես առյուծ , և արդարասեր , ինչպես ջինջ յերկինքը ,—Կամոն սիրելի ու պաշտելի յեր Մարոյի ու նրա Ջավահիր աղջկա համար : Հաճախ , շատ հաճախ մայրն ու քուրը Կամոյին փրկում ու թաղցնում եյին հոր դայրուլթից :

Մեծացավ Կամոն , և միքանի տարի վոչ Մարոն , վոչ ել Ջավահիրը չգիտեյին , թե ո՞ւր ե նա , ի՞նչ ե անում և կենդանի՞ յե արդյոք : Գիտեյին միայն մի բան . յեթե կենդանի յե Կամոն , ապա նրա բոցավառ ու աղնիվ սիրտը վտանգավոր ու դժվար ուղիներով ե առաջնորդում նրան : Շատ անգամ յերկար ու լուռ գիչերներին , յերբ Արշակը տանը չեր լինում , մայրն ու քուրը վախվխելով խոսում եյին Կամոյի մասին , թե յերբ են տեսնելու , և տեսնելու՞ յեն արդյոք : Ու տխրազին հառաչում եյին :

Այդ որը Ջավահիրն ուշացել եր ճաշին :

Մարոն ու Արշակընստել եյին իրար դիմաց և լուելյայն ուտում եյին : Լոռությունը խանգարում եր մեծ կապույտ ճանճը , վոր համատությամբ զարկվում եր պատուհանի ապակուն :

— Ինչո՞ւ քիչ ես ուտում :

— Ուտում եմ :

— Պետք ե շատ ուտել : Լավ մարդը շատ ե ուտում :

— Յես ուտում եմ :

Նորից լոռություն :

Այդ միջոցին ներս ընկավ Ջավահիրը : Նրա աչքերը փայլում եյին և մաղբրի վնջերը ցրվել եյին ճակատի վրա . կուրծքն արագ եր շնչում : Նա կանգ առավ սեղանի մոտ :

— Հը՞ , ի՞նչ կա :

56192 . 66

— Կամոն... Մեր Սենկոն ալտեղ է :
Մարոն վեր թուով ու բռնեց նրա ձեռքերից :

— Ո՞վ ասաց , ո՞վ ասաց :

— Պացիա Գալլուպան :

Արչակը խոթոտվեց վճռական ու բարկացած :

— Ձե՞մ ուզում նրան տեսնել :

Ջավահիրը վշտից բռունցքներն եր սեղմում :

— Իսկ ինչո՞ւ , ինչո՞ւ :

Արչակը կույ տվեց վոչխարի մտից պատրաստված
փրավի պատառը և պատասխանեց դանդաղ ու հաս-
հատ .

— Ձե՞մ ուում այդպիսի վորդի : Վաս մարդկանց
հեռ է ընկել : Ի՞մ ինչի՞ն է պետք այդպիսի վորդին : Ինձ
համար նրա պես տղան—խաղք ու խայտառակություն է :

Ջավահիրը նետվեց հոր մոտ .

— Հայր , յես ուզում եմ տեսնել Սենկոյին :

— Դու չես տեսնի Սենկոյին :

Ջավահիրի աչքերը բոցավառվեցին :

— Յես կտեսնեմ , հայր :

— Վոչ :

Արչակը բռնցքով ախպես խիեց սեղանին , վոր ա-
մանները զրնդացին :

Պառավ Մարոն գրկեց Ջավահիրին և հեռացրեց
նրան սեղանի մոտից :

— Լոխ'ր , լոխ'ր , յերբ հայրդ խոսում է :

Ու չնձաց նրա ականջին .

— Հետո ինքդ կգնաս... Կգնաս...

Յե՛վ նրան դուրս հրեց սենյակից :

Կամոն ու Կոտեն , ըստ սովորականի պզուշաբար չորս

կողմ նայելով՝ գնում էյին շրջաններից յեկամ հեղափո-
խականներին տեսնելու : Անհրաժեշտ եր քննել ստեղծ-
ված հանգամանքները և մոտիկ ապագայի միջոցները :

Կամոն ու Կոտեն արագորեն ծլկվեցին մի փոքրիկ
պանդոկի դռնից ներս : Պանդոկը դատարկ եր : Միայն
ծեբ , ալեգարդ , կախ ընկած բեխերով մի վրացի նստել
եր սեղանի առջև և ննջում եր՝ գինու բաժակը թողած :
Սակայն հետևի սենյակից լսվում եր հանդարտ ու զուսպ
խոսակցություն :

Յերբ Կամոն ու Կոտեն ներս մտան այնտեղ , նրանց
դիմավորեցին ուրախ բացականչությամբ և ձեռքի ա-
մուր սեղմումով : Հուսով և անհամբերությամբ սպա-
սում էյին նրանց և վախենում էյին , թե վորեք բան
չխանդարի դալուն :

Այդտեղ նստել էյին շատ լեռնցի հեղափոխականներ ,
փափախով , պատառոտուն ազգային տարագով , ջղոտ և
նիհար : Նրանց մեջ կար մի կին՝ ջահել , բարեկազմ ,
սև փայլուն աչքերով :

Առաջինը խոսել սկսեց մի վրացի , վորի ճակատը
ճղված եր թրի հարվածից և սպին չեղ շերտով տարած-
վում եր հոնքից սկսած մինչև մազերը :

— Ընկեր Կամոն , մեր վիճակը ծանրանում է : Մենք
թողինք տուն , տեղ ու լեռները քաշվեցինք : Ընտանիք-
ներս սոված են , ինքդ գիտես—կողոպտել մենք չենք կա-
րող : Ինչո՞վ ապրենք , ընկե՛ր : Տուն վերադառնալու
հնար չկա :

Վրացուց հետո խոսեց յերկրորդը , յերրորդը :

— Ձենք չկա , հեղափոխություն չկա : Մերելի ըն-
կեր , սարերում շատ մարդ կապստամբելը , բայց ինչով

ասպտամբլեն: Դ՛նու մեղ խոստացար, ըր խոսքն հաստատ
ե: Դեհ, յե՞րբ: Ասա՛, — յե՞րբ:

Լեռներից յեկած կի՛նն ել ավելացրեց.

— Մեր կանայք զնացին վողորմությունն խնդրելու,
յերեսաներին հարեաները խղճալով իրենց մոտ վերց-
րին: Ամեն տեղ լաց ու արտասուք է, չքավորություն:
Կանայք ինձ քեզ մոտ են ուղարկել: Յե՞րբ է լինելու,
ընկեր Կամո:

Կամոն ուշադիր դիտում էր բոլորին, և նրա աչքերը
թախծոտ եյին:

Յերբ բոլորը խոսեցին պրծան, նա սպասեց մի րո-
պե, կարծես հավաքելով իր մտքերը:

— Թանգադին ընկերներ, պետք է սպասել: Փող
կլինի, զենքեր կլինեն: Բայց խնդիրը միմիայն փողն ու
զենքը չի, այլ կազմակերպությունն է, ընկերնե՛ր: Կա-
տարե՞լ եք դուք այդ մեծ աշխատանքը: Վո՞րտեղից դի-
տեք, թե մարդիկ կզան ձեր հետևից: Արդյոք դուք մի
բուռը մարդիկ չե՞ք՝ անդոր մի բան անելու:

Այդտեղ աղմուկ բարձրացավ, բոլորը միանգամից
սկսեցին խոսել:

— Վոչ, նանք մի բուռը չեն: Նրանց հետևից կզան
մարդիկ: Վոչ, վոչ, կազմակերպության գործը լավ է
գնում: Իրենք պատրաստ են, այո:

Նրանք զննում եյին իրար, և նրանց աչքերը հուզ-
ված փայլում եյին:

— Ընկեր Կամո, գալիս են ժանդարմները, վոստի-
կանները, անդամությունն են անում, բռնաբարում,
սպանում: Համբերություն չկա:

— Ըկեր Կամո, տերբորի դեմ տերբոր: Զենք տուր,
գնանք քեզ հետ:

Լեռներից յեկած կի՛նը մոտեցավ Կամոյին:

— Ընկեր Կամո, յես բայլեւիկ եմ: Հանձնարարի՛ր
ինձ մի գործ:

Յեվ նա աղերսանքով նայում էր Կամոյին:

— Լավ, լավ, ըր միջոցով կապ կպահպանենք:
Ի՞նչպես է ըր անունը:

— Վարսենիկ:

Կամոն վեր կացավ:

— Ընկերներ, մեղ յերկար նստել չի կարելի, պետք
է ցրվել: Յերեք որից հետո յես խոստանում եմ պա-
տասխան տալ, թե յերբ փող կունենանք զենքի համար:
Ցրվեցեք: Թող ձեզնից միքանիսը խիստ հարբած ձևա-
նան, մյուսները՝ ուրախ: Զթաղնվե՛ք:

Յերբ Կամոն պանդոկից դուրս յեկավ, դրսում
պատվում էր մի լրտես: Սակայ նա վոչ մի ուշադրու-
թյուն չդարձրեց Կամոյի վրա, վոր անցնում էր կինտոյի
շորով, տեփուրը գլխին դրած:

Լրտեսն ընկավ լեռնցիների մի խմբի յետևից, բայց
համոզվելով, վոր նրանք հարբած են, հուսակտուր թո-
ղեց հետապնդելը:

Զավահիրը նստել էր ընկերուհու մոտ և անհամբեր
դեպի պատուհանն էր նայում: Նա իր յեղբորն էր սպա-
սում—Կամոյին, վորին նախընթաց որը գրությունն էր
ուղարկել: Ստացա՞վ, թե՞ չէ: Կգա՞, թե՞ վոչ:

Նա հեռանում էր պատուհանից, նորից մոտենում,
անհամբերությամբ քայլում էր սենյակի մի անկյունից
մյուսը, կանգ առնում, նորից քայլում, նորից նայում
դեպի լուսամուտը:

Յեվ այն րոպեյին, յերբ նա սկսել էր արդեն հուսա-

հասավել ու ել չէր նայում պատուհանին, կամացուկ ու աննկատ ներս մտավ Կամոն:

Այո, նա նրա քույրն էր, նրա սիրելի քույրը, վորին Կամոն միքանի տարի յե չի տեսել: Նա դտավ նրան, — նշանակում է սիրում է առաջվա պես: Նրա սիրտը քրնքըռուկթյամբ լցվեց:

Ջավահիրն առաջին վարկյանին չնակատեց Կամոյին, իսկ հետո տեսավ, ճշաց և վարվեց նրա վզով:

— Սենկո, Սենկո, դու վաղո՞ւց ես թիֆլիսում: Յեվ դու իմաց չէիր տալիս ինձ: Յես քեզ սիրում եմ, Սենկո:

— Սիրելիս, իմ անգին: Յես քեզ չէյի տեղեկացնում նրա համար, վոր դիտելի, թե ինչպես է վերաբերվում հայրս դեպի ինձ: Բացի դրանից՝ այդ վտանգավոր է, քանի վոր ինձ վորտալ են ուզում թիֆլիսում: Յեվ հետո նրա համար, վոր յես պատրաստվում եմ մի մեծ գործի, Ջավահիր:

— Ի՞նչ գործ:

— Դու գիտե՞ս, վոր յես հեղափոխական եմ, Ջավահիր: Ինձ վրա մեծ պարտականություն է դրված:

— Դե լավ, չեմ հարցնի: Բայց հիշիր, Սենկո, վոր միշտ, ամեն պարագաներում յես կանեմ քեզ համար այն ամենը, ինչ վոր դու ցանկանաս, և վոր միայն քեզ համար, այլ և քո հեղափոխության համար: Դու հիշելո՞ւ յես, Սենկո:

— Յես կհիշեմ:

Յեվ նրանք դեռ յերկար նստած էլին իրար կողքի՝ մտաբերելով անցյալը և մտածելով ահա՛վոր ապագայի մասին:

Այդ սրը շատ նշանակալից էր Կամոյի համար: Այդ ուրը կայանալու յեր բայլեհիկների թիֆլիսի կոմիտեյի

լայն ժողովը, վորտեղ Կամոն պատրաստվում էր դնելու մի շարք հարցեր: Դրանց լուծումից, իր կարծեքով, կախված էր հեղափոխության բախտը վոր միայն Կովկասում, այլև մասամբ նույնիսկ ամբողջ Ռուսաստանում:

Կամոն այդ առթիվ ունեւր իր ծրագրները, վոր նա խնամքով կազմել էր և վորոնց հաջողությանը հավատում էր: Սակայն նա կուսակցության դիպցիպլինային բավականաչափ յենթարկվող անդամ էր, վորպեսզի առանց այլևայլի հպատակվի կուսակցական կոմիտեյի վորոշմանը, թեկուզ ինչպիսին էլ դա լինի: Ուստի նա դողում էր այդ վորոշմանն սպասելիս՝ նախազգարով այն ահագին վիշտն ու հրապարակությունը, վոր նա կկրեր: յեթե նրա ծրագրները մերժվեյին:

Նխտան սկսվեց յերեկոյան, վրացի մի իշխանի տանը: Յերիտասարդ իշխանը թեպեա ինքը կուսակցական չէր, բայց համակրում էր հեղափոխությանը և աշխատում էր ծառայություններ մատուցել հեղափոխականներին:

Բացի կոմիտեյի կազմից, հավաքվել էլին նաև տասնհինգ առանձնապես պատասխանատու մարտիկ ընկերներ:

Ձեկուցումով հանդես յեկավ Կամոն: Նա խոսում էր հանդարտ, բայց կրքոտ ձայնով, վոր յերբեմն լսվում էր շշնջյունի նման: Նա, շարունակ հանգիստ ու զուսպ այդ մարդը, հուզվում էր: Իր խոսքի սկզբում, յերբ նա ձեռներով հենվել էր աթոռին, նրա մատները դողում էլին:

— Ընկերներ, հեղափոխության դործը, զինված ապստամբություն նախապատրաստելու գործը, վորին

մեք ճշտում ենք, մեռած կետի վրա յե: Ինչո՞ւ: Վորով-
հետև մենք աղքատ ենք, վորովհետև մենք անկարող ենք
գրականություն հրատարակելու վոչ այստեղ, վոչ ել
արտասահմանից բերելու, վորովհետև մենք վոչ մի
կերպ չենք կարողանում կապերը վերահաստատել, վո-
րովհետև մեր աշխատավորները քաղցած են... Նրա հա-
մար է ամեն բան մեռած կետի վրա կանգնած, վորովհե-
տև մենք դենք չունենք... Ձենք չկա: Դուք հասկանո՞ւմ
եք, թե ինչ է նշանակում այդ, — մարտիկը դենք չունի:
Կնշանակի՞ նա չունի վուրքեր, չունի ձեռքեր, չունի
գլուխ, կնշանակի նա դիակ է: Ընկերներ, գենքը պետք
է լինի և մենք ձեռք կբերենք:

Մեկը նրան հարցրեց.

— Ի՞նչպես:

Կամոն ձեռքը բուռնցք կազմած՝ գլխից վեր բարձ-
րացրեց:

— Եքսպրոպրիացիա: Մենք եքսպրոպրացիա կա-
նենք, յես հանձն եմ առնում կատարել այդ:

Անասելի աղմուկ բարձրացավ:

Ժողովի նախագահը սկսեց հանդիմանել.

— Ընկերներ, կամաց, հանդա՛րտ... Թողեք վեր-
ջացնի...

Իայց կամոն ձեռքով թափահարեց:

— Թող խոսեն, յես հետո կասեմ:

Սկզբեցին կրքոտ վիճաբանություններ:

— Կամո, մենք քեզ հետ համաձայնել չենք կարող
և եքսպրոպրացիա անել չենք թույլ տա: Այդ ի՞նչ է
քարողում մեզ, սիրելի բայլչեիկ: Փոխանակ այն բանի,
վոր ուժեր հասցնես բանվորների և գյուղացիների մաս-
սայական հեղափոխական յելույթի կազմակերպման

գործին, դու մեզ առաջարկում ես վատնել ուժերն ան-
հատներին հերոսական յելույթների համար: Դու մեզ ա-
ռաջարկում ես կտրվել մասսաներից, բարոյալքել
նրանց: Արդյոք գիտե՞ս, թե ինչ էս առաջարկում: Դու
վոչ թե բայլչեիկ, այլ անարխիզմ էս հրամցնում, դու
առաջարկում ես բլանկիզմ... Կամո, Կամո, հրաժար-
վիր շուտով այն ամենից, ինչ վոր ասում ես:

Համբերատար նստել եր Կամոն վիճաբանության
խաչածե կրակի տակ և լսում եր՝ գլուխը ձեռքերին հե-
նած: Նա չեր ջանում դիսկուսիայի ընթացքին միջամտե-
լու և միայն այն ժամանակ, յերբ ամենքը բավականա-
չափ հոգնեցին, նա վերջապես վեր յելավ, վոր պա-
տասխանի:

Այժմ նրա հուզմունքը ծայր աստիճանի յեր հասել:

— Յես—անարխիստ: Յես բլանկիստ. Իսկ դուք
խոսում եք ինչպես մենչեիկ, դուք խոսում եք ինչ-
պես այն մարդիկ, վոր չգիտեն, թե ինչ բան է պայ-
քարը: Ի՞նչ է գրել Լենինը մեր բայլչեիկյան պարտիզա-
նության մասին: Նա գրել է. «Պետք է ջախջախել կա-
ռավարչական մեքենան, պոլիցիական մեքենան, ոսղմա-
կան մեքենան, պետք է կռվել ահաբեկ սև հարյուրակայ-
նության դեմ, ազգաբնակչությունն ահաբեկելու դեմ...»
Նա ասում եր. «Տերրորին տերրորով պիտի պատաս-
խանել»: Դուք այդ մոռացե՞լ եք: Այո, ընկերներ, նա
խոսել է, վոր պետք է գրավել պետական փո-
հենց այդ է ասել, վոր պետք է գրավել պետական փո-
ղորիստ, իսկ չգիտե՞ք՝ ինչպես են վարվում իսկական
բայլչեիկները, յերբ նրանց նեղն են դրում, — նրանք
վաղորի պես են վարվում, նրանք հարձակվում են դեպի

մեք ձգտում ենք, մեռած կետի վրա յե : Ինչո՞ւ : Վորովհետև մենք աղքատ ենք, վորովհետև մենք անկարող ենք գրականություն հրատարակելու վոչ այստեղ, վոչ ել արտասահմանից բերելու, վորովհետև մենք վոչ մի կերպ չենք կարողանում կապերը վերահաստատել, վորովհետև մեր աշխատավորները քաղցած են... Նրա համար ե ամեն բան մեռած կետի վրա կանգնած, վորովհետև մենք ղենք չունենք... Ձենք չկա : Դուք հասկանո՞ւմ եք, թե ինչ ե նշանակում այդ,—մարտիկը ղենք չունի : Կնշանակի՞ նա չունի վտարեր, չունի ձեռքեր, չունի գլուխ, կնշանակի նա դիակ ե : Ընկերներ, ղենքը պետք ե լինի ե մենք ձեռք կբերենք :

Մեկը նրան հարցրեց .

— Ի՞նչպես :

Կամոն ձեռքը բռնեցք կաղմած՝ գլխից վեր բարձրացրեց :

— Եքսպրոպրիացիա : Մենք եքսպրոպրացիա կանենք, յես հանձն եմ առնում կատարել այդ :

Անասելի աղմուկ բարձրացավ :

Ժողովի նախագահը սկսեց հանդստացնել .

— Ընկերներ, կամաց, հանդա՛րտ... Թողեք վերջացնի...

Բայց կամոն ձեռքով թափահարեց :

— Թող խոսեն, յես հետո կասեմ :

Սկսվեցին կրճատ վիճաբանություններ :

— Կամո, մենք քեզ հետ համաձայնել չենք կարող ե քսպրոպրացիա անել չենք թույլ տա : Այդ ի՞նչ ե քարոզում մեզ, սիրելի բայլչեիկ : Փոխանակ այն բանի, վոր ուժեր հասցնես բանվորների ե գյուղացիների մասսայական հեղափոխական յելույթի կազմակերպման

գործին, դու մեզ առաջարկում ես վատնել ուժերն անհատներին հերոսական յելույթների համար : Դու մեզ առաջարկում ես կտրվել մասսաներից, բարոյալքել նրանց : Արդյոք ղիտե՞ս, թե ինչ ես առաջարկում : Դու վոչ թե բայլչեիկ, այլ անարխիզմ ես հրամցնում, դու առաջարկում ես բլանկիզմ... Կա՛մո, Կա՛մո, հրաժարվիր շուտով այն ամենից, ինչ վոր ասում ես :

Համբերատար նստել եր կամոն վիճաբանության խաչաձև կրակի տակ ե լսում եր՝ գլուխը ձեռքերին հեռած : Նա չէր ջանում ղիսկուսիայի ընթացքին միջամտելու ե միայն այն ժամանակ, յերբ ամենքը բավականաչափ հոգնեցին, նա վերջապես վեր յելավ, վոր պատասխանի :

Այժմ նրա հուզմունքը ծայր աստիճանի յեր հասել :

— Յես—անարխիստ : Յես բլանկիստ . Իսկ դուք խոսում եք ինչպես մենչեիկ, դուք խոսում եք ինչպես այն մարդիկ, վոր չգիտեն, թե ինչ բան ե պայքարը : Ի՞նչ ե գրել Լենինը մեր բայլչեիկյան պարտիզանության մասին : Նա գրել ե . «Պետք ե ջախջախել կառավարչական մեքենան, պոլիցիական մեքենան, ռուզմական մեքենան, պետք ե կովել ակտիվ սև հարյուրակայ կան մեքենան, պետք ե կովել ակտիվ սև հարյուրակայ նության ղեկ, ազգաբնակչությունն ահաբեկելու ղեկ...» Նա ասում եր . «Տերրորին տերրորով պիտի պատասխանել» : Դուք այդ մոռացե՞լ եք : Այո, ընկերներ, նա հենց այդ ե ասել, վոր պետք ե գրավել պետական փողերը, ապստամբության կարիքների համար : Դուք այդ եք մոռացել : Դուք գոռում եք ինձ բլանկիստ, տերրորիստ, իսկ չգիտեք՝ ինչպես են վարվում իսկական բայլչեիկները, յերբ նրանց նեղն են քցում,—նրանք վաղրի պես են վարվում, նրանք հարձակվում են ղեպի

կուրծքը... Մեզ ևս նեղն են դցել և մենք հարձակվում ենք կրծքի վրա: Յեվ թող վորևե մեկը կասեցնի մեր թափը: Դուք ինձ խոսքերով մի վախեցնեք: Յես չեմ վախենում: Ելի յեմ կրկնում—տվեք ինձ եքսպրոպրիացիայի թույլ-տովություն, յես կկազմակերպեմ և կիրադործեմ:

Ինչպես խարույկն է բոցավառվում, յերբ ցախի նոր խուրճ էս նետում մեջը, այնպես ել վիճարանությունը տաքացավ նոր կրակով: Սակայն դա արդեն այլ վիճարանություն եր: Հիշատակումը ղեկավարի հրահանգ-հոդվածի մասին, վորը նախատեսում եր եքսպրոպրիացիայի հնարավորությունը, կուսակցության նյութական վիճակի անելանիությունը, կազմակերպվող մասսայական շարժման անհետաձգելի կարիքները, դադոնի աշխատանքի անցած հեղափոխականների քաղցած դրությունը—այդ բոլորն այն յեղրակացության հանգան, վոր հոգուտ Կամոյի առաջարկի ավելի ու ավելի շատ ընկերներ եյին արտահայտվում:

Յեվ վերջապես առաջարկն անցավ:

Վորոշված եր կուսակցության ուժերով և նրա մոտ վերահսկողությամբ ու ղեկավարությամբ կազմակերպել կառավարական միջոցների խոշոր եքսպրոպրիացիա անել հեղափոխական աշրժման կարիքների համար և այդ ամբողջ գործի կազմակերպությունը հանձնարարել Կամոյին:

2.

Այդ որվանից տենդային գործունեյություն սկսվեց: Հարկավոր եր ղենքեր և ռումբեր պատրաստել, ապահովել կոնսպիրատիվ բնակարանները, փոխադրության միջոցները, մարդիկ ընտրել, նրանց մեջ բաժանել պար-

տականությունները, հետևել փողի դումարների շարժմանը պետական հիմնարկությունների մեջ:

Առանձնապես դժվար է վերջին խնդիրը: Պետական այդ հիմնարկություններում կուսակցական կապեր չկային, այնտեղից վորևե տեղեկություն ձեռք բերելն անկարելի յեր:

Բանկերի, դանձարանի և փոստի վրա սահմանեցին արտաքին հսկողություն: Վճուխած եր փողերն եքսպրոպրիացիայի յենթարկել այն վայրկյանին, յերբ գումարը տեղափոխելու լինեն մի հիմնարկից մյուսը: Ուստի դրսի հսկողությունն անոգուտ եր. դա կամ վոչ մի տեղեկություն չեր տա, կամ յեթե հայտնի դառնար փողի փոխադրության մասին, այդ հանգամանքից ոգտվել, միևնույն է, ուշ վլիներ:

Եքսպրոպրիացիան իրականացնելու աշխատանքը փակուղու յեր դեմ առել:

Կամոն հուտահատության մեջ եր:

Բարեբախտաբար նրա ընկերներից մեկը հիշեց, վոր ինքը փոստում մի չինովնիկ ծանոթ ունի՝ առավել կամ պակաս չափով հեղափոխականորեն արամադրված: Ի հարկե, խոսք անգամ չեր կարող լինել այդ մասին, վոր նրան հայտնեյին գործի եյությունը: Հապա այդ դեպքում ի՞նչպես, ի՞նչ պատրվակով պիտի նրանից դուրս քաշել հարկ յեղած տեղեկությունները:

Վճուխած եր յերեկոյթի նման մի բան սարքել, կեր ու խումն ել հետը, կանչել այդտեղ չինովնիկին, և զինու բաժակի վրա, ընդհանուր խոսակցության ժամանակ ջանք թափել վորևե բան իմանալու:

Այդ ծրագիրն անպաստելի ու փայլուն կերպով իրագործվեց:

Փոքր ինչ հարբած շինովնիկը դանդաղովում եր ծառայութեան դժվարութիւնից, և յերբ մեկն ասաց, թե հավանաբար ավելի դժվար է լինում, յերբ փոստի միջոցով փողի խոշոր դումարներ են անցնում, շինովնիկը համաձայնվեց դրան և նկատեց, վոր վաղը նրան հենց այդպիսի որ է սպասում:

— Մի՞թե վաղը փող եք սպասում:

— Այո, յերկու հարյուր հիսուն հազար՝ պետական բանկի համար:

Տեղեկութիւնն ստացված եր. խնդիրը վճռված: Չինովնիկին շուտով ցանցցին:

Այդ յերեկո հրավիրվեց քաղաքացիացիայի բոլոր մասնակցողներին վերջին, արտակարգ և ամենից կարևոր խորհրդակցութիւնը, վորտեղ դերերը բաշխվեցին այսպես. Պացիա Գալղավան անց ու դարձ է անելու Պուշկինյան այգու առջև և հետևելու յե փոստին. յերբ փողով բեռնված կառքերը շարժվեն փոստի առաջից, Գալղավան հանելու յե գլխարկը գլխից:

— Պացիա, ցույց տուր, վո՞նց ես դու այդ անելու:

Յե՛վ Պացիան ցույց է տալիս:

— Լավ է:

Ստեպկո Կիցկիրովին կրկնում է նշանը, վոր և փոխանցում է Անետա Սուլամիճեյին:

— Յույց տուր, Ստեպկո:

Անետան կանգնելու յե «Դիլի-Պուճուր» ճաշարանի պատուհանի մոտ՝ վողորմութիւն խնդրելու. դա ազդանշան կլինի ճաշարանում գտնվող մարտիկների համար:

— Ի՞նչպես պիտի դուրս տաս ու վողորմութիւն ուզես, Անետա:

Անետայի դուրս խոնարհելը տեսնելով, Բոչա Կուարիաշվիլին բաց արած լրագիրը ձեռքին շրջելու յե Յերևանյան հրատարակով: Դա հարձակման աղբանջան է լինելու Դաթիկո Չերիաշվիլու, Արկադի Ելրակիճեյի, Վանո Ծիմչանովի, Վանո Կալանդաճեյի, Իլիկո Ճիճիաշվիլու և Իլիկո Երիալիճեյի համար:

Կամոն ծիծաղում եր:

— Ընկեր մարտիկներ, իսկ դուք ումք նետել գլխե՞ք: Այդ ցույց է տալ պետք չէ: Ընկերներ, յես ինձ վրա յեմ վերցնում հրատարակից ավելորդ ամբողջ ցրելը, վորպեսզի վնասվողներ չլինեն: Յե՛վ հետո, յես ինձ վրա յեմ վերցնում գրավելիք փողերը փոխադրելը: Վոչ վոք չի՞ հակաճառում, ընկերներ:

Աշխատանքի բաժանման դեմ վոչ վոք չի հակաճառում:

— Ընկերներ, հարկավոր է վորպեսզի ձեզնից ամեն մեկը հետախուզի այն տեղը, ուր նա ստիպված է գործելու:

— Բոլորս կհետախուզենք:

Փողոցից յեկան հայտնելու, վոր ինչ վոր կասկածելի դեմքեր են յերևացել:

— Վերջացավ, ցրվեցե՛ք:

Մեկը մյուսի հետևից ամենքը բարեհաջող թաղնվեցին:

Այդ առավոտ Յերևանյան հրատարակը վողորված եր ամուսն արեւի վառ լուսով: Տների պատերն այնպես փայլում էին, վոր դժվար եր առանց աչքերը կկոցելու նայել նրանց վրա: Բարակ չոր փոշին կախվել եր Սուրբ լակի վրա ամպի մշուշի պես: Յե՛վ անցորդները գլխարկն

ու փափախը քթին եյին քաչում՝ արևից պաշտպանվելու համար:

Կամոն սպայի համապզեստով անց ու դարձ եր անում հրապարակում: Նա կանգ եր առնում անցորդների ու յուրաքանչյուր խմբի առաջ և ասում եր խիստ կերպով.

— Անմիջապես անցեք:

— Ի՞նչու:

— Ասացի, անց կացե՛ք: Շուտով: Յես ձեզ բացարձակ յո՞ւն պիտի տամ, թե ինչո՞ւ:

Յեվ սպառնալի վրա յեր բերում հոնքերը:

Մարդիկ յերկշտ մի կողմ եյին նետվում ու հեռանում՝ յիս նայելով ու դուշակութուն անելով, թե արդյոք ինչ եր նշանակում այդ ամենը:

Պահակատեղում կանգնած փոստիկանը տեսնելով սպայի ջանքերը՝ ինչը ևս ամեն տեսակ աջակցութուն եր ցույց տալս:

— Հեռացե՛ք: Առաջ մի ընկնի: Յես գնա՛:

Կամոյի ընկերները պայմանի համաձայն գրավել եյին իրենց տեղերը:

Մոտենում եր ժամանակը, յերբ կարելի յեր փողերը դուրս բերելուն սպասել: Սպասողների լարվածութունը հետզհետե ավելանում եր: Կյանքը մազից եր կախված, ամենափոքրիկ դանցառումը, վորևե աններդաչնակ քայլը, սրա կամ նրա անվճռականութունը—այդ բոլորը կարող եր անողուտ արյունահեղության և կործանման հասցնել:

Սակայն այդ մարդկանց կրծքերում վճռական սիրտ եր բարախում: Նրանց ուժգնորեն գրավել եր մի միտք, մի գաղափար—հեղափոխութունը: Հանուն հեղափոխության նրանց մեծ մասը հրաժարվել եր անձնական

կյանքից, ամեն բարորությունից՝ դիտակցորեն իրենք իրենց տանջանքների ու մահվան յենթարկելով:

Յեվ այդ արևոտ առավոտյան, մահացու վտանգի շեմքին, նրանք կայտառ ու համարձակ կանգնել եյին իրենց դիրքերում:

Փոստում պետական բանկի գանձապահ Կուրդյուժովը և հաշվետար Գալափնյան ստանում և հաշվում եյին փողը: Փողերը յերկու տոպրակի մեջ եյին:

Կուրդյուժովն ու Գալափնյան փոխանակում եյին աննշան նկատողություններ, կատակում եյին, ծիծաղում:

Յերբ ընդունումը վերջացրին, նստեցին փոստային առաքումներով լի ճամպուրակի վրա և սկսեցին ծխել:

— Նո՞ւ, ամեն ինչ պատրա՞ստ է:

— Ամեն բան:

— Ուղեկցորդ պահակախումբ կա՞:

— Կա:

— Ծխենք մի փոքր և ճամբա ընկնենք:

Նրանք ծխեցին վերջացրին իրենց գլանակներն ու գնացին: Յերկու պահապան զինվոր նրանց յետևից տարան փողի տոպրակները:

Փոստի մուտքի առջև յերկու կառք և հինգ ճիւղավոր կողակ եր կանգնած:

Պահապան զինվորներն ուղում եյին ամեն մի կառքի մեջ մի տոպրակ դնել, բայց Կուրդյուժովն ասաց.

— Չե, յերկուսը միասին գրեք վերջին կառքում:

Յես կնստեմ այնտեղ, պահակի հետ:

Այդպես ել արին:

Դիտելով այդ բոլորը՝ Պացիա Գալափյան, կանգ

ու փափախար քթին եյին քաշում՝ արեւից պաշտպանելու համար:

Կամոն սպայի համազգեստով անց ու դարձ եր անում հրապարակում: Նա կանգ եր առնում անցորդներին ու յուրաքանչյուր խմբի առաջ և ասում եր խիստ կերպով.

— Անմիջապես անցեք:

— Ի՞նչու:

— Ասացի, անց կացե՛ք: Շուտով: Յես ձեզ բացատրութիւն պիտի տամ, թե ինչո՞ւ:

Յեզ սպառնալի վրա յեր բերում հոնքերը:

Մարդիկ յերկշու մի կողմ եյին նետվում ու հեռանում՝ յեա նայելով ու գուշակութուն անելով, թե արդո՞ք ինչ եր նշանակում այդ ամենը:

Պահակատեղում կանգնած վոստիկանը տեսնելով սպայի ջանքերը՝ ինքը ևս ամեն տեսակ աջակցութիւն եր ցույց տալս:

— Հեռացե՛ք: Առաջ մի ընկնի: Յես գնա՛:

Կամոյի ընկերները պայմանի համաձայն դրավել եյին իրենց տեղերը:

Մոտենում եր ժամանակը, յերբ կարելի յեր փողերը դուրս բերելուն սպատել: Սպասողների լարվածութունը հեռագհետե ավելանում եր: Կյանքը մազից եր կախված, ամենափոքրիկ զանցառումը, վորևե աններդաշնակ քայլը, սրա կամ նրա անվճռականութիւնը—այդ բոլորը կարող եր անտգուտ արյունահեղութեան և կործանման հասցնել:

Սակայն այդ մարդկանց կրծքերում վճռական սիրտ եր բարախում: Նրանց ուժգնորեն գրավել եր մի միտք, մի գաղափար—հեղափոխութիւնը: Հանուն հեղափոխութեան նրանց մեծ մասը հրաժարվել եր անձնական

կյանքից, ամեն բարորութիւնից՝ դիտակցորեն իրենք իրենց տանջանքներին ու մահվան յենթարկելով:

Յեզ այդ արևոտ առավոտյան, մահացու վտանգի շեմքին, նրանք կայտառ ու համարձակ կանգնել եյին իրենց դիրքերում:

Փոստում պետական բանկի գանձապահ Կուրդյուսովը և հաշվետար Գալափնյան ստանում և հաշվում եյին փողը: Փողերը յերկու տոպրակի մեջ եյին:

Կուրդյուսովին ու Գալափնյան փոխանակում եյին աննշան նկատողութիւններ, կատակում եյին, ծիծաղում:

Յերբ ընդունումը վերջացրին, նստեցին փոստային առաքումներով լի ճամպրուկի վրա և սկսեցին ծխել:

— Նո՞ւ, ամեն ինչ պատրա՞ստ ե:

— Ամեն բան:

— Ուղեկցորդ պահակախումբ կա՞:

— Կա:

— Ծխենք մի փոքր և ճամբա ընկնենք:

Նրանք ծխեցին վերջացրին իրենց գլանակներն ու պնացին: Յերկու պահապան զինվոր նրանց յետևից տարան փողի տոպրակները:

Փոստի մուտքի առջև յերկու կառք և հինգ ձիավոր կողակ եր կանգնած:

Պահապան զինվորներն ուղում եյին ամեն մի կառքի մեջ մի տոպրակ դնել, բայց Կուրդյուսովին ասաց.

— Չե, յերկուսը միտսին դրեք վերջին կառքում:

Յես կնստեմ այնտեղ, պահակի հետ:

Այդպես ել արին:

Դիտելով այդ բոլորը՝ Պացիա Գալափնյան, կանգ-

նած մնացել եր Պուշկինյան այդու մտա վորպես արձան: Երա աչքերը մեխվել էին յերկու կառքի և ուղեկցորդի վրա:

Կուրդը լուսովը բղավեց.

— Ծարժվի՛ր:

Յեվ կառքերը շարժվեցին:

Պացիա Գալբաման անցավ մայթի մեջ տեղը և վորոշակի լայն շարժումով գլխից հանեց գլխարկը և վեր բարձրացրեց:

Նույն վարկյանին այն կողմում Ստեպկո Կիցկիր-վեկին անմիջապես կրկնեց նշանը:

Այդ նկատելով՝ Անետա Սուլամլիձեն «Դիլի-Պու-ճուր» ճաշարանի լուսամուտների առջև սկսեց ձեռք մեկնել, խորը գլուխ տալ և վողորմութուն խնդրել:

Ճաշարանում դտնվող մարտիկները վճարեցին փողը և դանդաղորեն վեր կացան տեղերից ու դեպի մուտքը դիմեցին:

Բաշիա Կուսլրիաչվիլին բաց արած լրադրով պտտավում եր հրապարակի շուրջը՝ նախադգուշացնելով մնացած մարտիկներին:

Այդ բոլորը տեղի ունեցավ մի ակնթարթում և Կամոն տեսնում եր, վոր մոտենում և վճռական ըոպեն: Նա, ինչպես կար—սպայի համազգեստով, իր հերթին Գալբամանյան փողոցում ցատկեց մի կառք և դանդաղ առաջ անցավ դեպի Յերևանյան հրապարակը՝ ատրճանակը տնտղելով: Հրապարակի անկյունում կանգնեց սպասողական դրության մեջ:

Հեռվից սլանում էին կառքերն ու ուղեկցորդը, բարձրացնում տաք մանրիկ փոշու ամպ, վոր վողորված եր փայլող արևի ճառագայթներով:

Առջևից արչավող կապակային սուղեկցորդն արդեն ծովում եր դեպի Սուլուակի փողոցը, նրանց հետևից— առաջին կառքը... Մի ակնթարթ կլ—ու դեպքը ձեռքից կզնա:

Կամոն ձգվել եր լարի նման և ցավ զգալու չափ սեղմում եր ատրճանակի կոթը: «Ինչո՞ւ յեն հապաղում: Ինչո՞ւ յեն դանդաղում»:

Բայց այդ ըոպեյին Դաթիկոն մի քայլ առաջ յեկավ և յերկու ումբ նետեց առջևի կառքի տակ:

Կինամոնազույն ծխի յերկու սյուն վերև ծառայան... Մի վայրկյան անց՝ վորոտաց յերկու պայթյուն ևս... վրա հասած յերկու վոստիկաններն ընկան: Կազակներեց մեկը սոկվեց թամբից, և ձին քաշ տվեց ասպանդակից կախ ընկած մարմինը... Առջևի կառքի ձիերը փախան սարսափահար՝ ջարդելով լծափայտը, կտրտելով լծասարքի փոկերը, դիպչելով մայթի սյուներին. կառքն այս ու այն կողմն եր թռչում:

Հրապարակի վրա սկսվեց մի վայրենի խուճապ: Վոչ վոք եր հասկանում, թե իսկապես ինչ պատահեց, բայց պատահել եր սոսկալի մի բան: Յեվ մարդիկ անմտորեն վազում էին, ճակատ—ճակատի խփում, իրար գետին գլորում, վեր կենում ու նորից վազում:

Պայթյունի ծխի պղտոր քողը տարածվել եր հրապարակի վրա:

Սակայն յերկրորդ կառքը, ուր նստած եր Կուրդը լուսովը, փողերի հետ անվնաս մնաց, նրա ձիերը պայթյունից խելադարված՝ սլանում էին Սաղաստակի բազարի կողմը: Վախեցած կառապանը, փոխանակ ձիերին զսպելու՝ մտրակում եր անընդհատ:

Կամոն տեսնելով այդ պատկերը՝ մտածեց, վոր

ամեն ինչ կորած եւ իր կառքով շտապեց դեպի հրապարակը՝ վորոնելու և փրկելու ընկերներին: Նա կանգնած եր վտռքի և անընդհատ ու վայրենաբար դռուում եր ու կրակում, սարսափ տարածում անցորդները վրա, վորոնք առանց այդ ել չվարել էին:

Փողերով չի կառքը սլանում եր հրապարակով:

Մարտիկ Բաշկան չկորցեց իրեն: Նա մոտ վազեց կառքին և նրա առաջը կտրելով՝ հաջողացրեց մի ումբ գցել, վորի պայթյունից ինքն ել գետին գլորվեց:

Կառքը կանգ առավ: Ծառս յեղած ձիերը չեյին շարժվում տեղից:

Այն ժամանակ Ձերբիաչվիլին ատրճանակը ձեռքին ցատկեց կառքի վրա և ամենաթույլ դիմադրության անդամ չհանդիպելով վախեցած պահապանները և կուրգյումովի կողմից, փողի տուրակները վայր նետեց գետին:

Վրա հասած Դաթիկոյի հետ միասին նրանք յերկուսով խլեցին տուրակները և սկսեցին վազել վեւյամինովսկայա փողոցով:

Նրանք վազում էին մահից, փախչում էին այնպես, վոր ուժերի լարումից կուրծքը պատրաստ եր պայթելու, վազ էին տալիս ատամները սեղմած, ատրճանակները ձեռքերին՝ պատրաստ թանդ ծախելու իրենց կյանքը...

Սակայն հանկարծ նրանց հետևից լսվեց արշավող զույգ ձիերի ձայն: Պայտերի զրնդացն ավելի ու ավելի մոտենում եր:

«Այժմ հասավ վերջը»,—մտածում էին նրանք և յետ դարձան յերես առ յերես հանդիպելու թշնամուն:

Բայց դա կամոն եր, դա աղատություն եր:

Նրանք թուան կառքի մեջ և սլացան՝ մի փողոցից մյուսը շուռ գալով, մի նրբանցքից մյուսը ծովելով: Յեւ անհետացան:

Իսկ այդ ժամանակ Յերևանյան հրապարակում սկսվել եր իրարանցումը: Վազում էին վոստիկանները՝ ճամբին թրերը բռնած, վազում էին զինվորները, հրացանները ձեռներին, վորպեսզի շրջապատեն հրապարակը, ժանդարմներն իրար էյին անցել:

Հրապարակում սակայն վոչ վոք չկար այլևս:

Նույն զիչերն ընկերներից մեկի բնակարանում տեղի յեր ունենում գրաված փողերի դնումը:

Բոլորն ազահ հետաքրքրությամբ կուացել էյին բաց արած տուրակները վրա:

Նրանց մեծ հիասթափություն եր սպասում՝ գրաված յերկու հարյուր հիսուն հազար ռուբլուց հարյուր հազարից ավելին հինգհարյուրանոց կապոցներ դուրս յեկան:

— Մենք դրանք ի՞նչ ենք անելու: Ըստ կարգի համարներ են: Վոչ մի տեղ չի կարելի մանրացնել: Հենց վոր ձեռքներիս տեսնեն, խսկույն կձերբակալեն մեզ:

— Ստիպված ենք անհապաղ արտասահման տանել և փորձ անելու այնտեղ մանրացնելու:

Անմիջապես սկսեցին քննել այդ նախադիծը, իսկ յերկու որից հետո կամոն արդեն անցել եր արտասահման և ուղևորվում եր Բեռլին:

Բեռլինում կամոն ապրում եր Միրսկի աղզանունով: Ուսանողական Շարլոտենբուրգ թաղամասի մի փոքրիկ կայարանումն եր գտնվում նրա շատ փոքրիկ սենյակը,

հենց տանիքի տակ : Նա առանձնացած կյանք եր վարում
և համարյա վոչ մի տեղ չեր գնում :

Իր գալու իսկ առաջին որերը Կամոն միջանի ընկեր-
ների բաժանեց հինգ հարյուրանոց վարկային թղթերը,
վորպեսզի նրանք փորձ անեն մանրացնելու այդ թղթա-
դրամները Բրյուսսելի և Մյունխենի բանկերում : Ինքն
եւ Բեռլինում դադարված եր քիչ-քիչ ղենք և պայթուցիկ
նյութեր հավաքելու դործով, վորոնք ուղղում եր մոտ
ժամանակներում ամբողջ պարտիայով ուղարկել Ռու-
սաստան : Իր գնածները թաղցնելու համար, նա կրկնա-
կի հատակով մի սնդուկ ուներ :

Այդպես անցավ յերկու շաբաթ առանց վորեւե ղեպ-
քի՝ փողերը փոխելու համար գնացած ընկերներից լուր
իմանալու տանջալի սպասումի մեջ :

Յեվ ահա մեկ անգամ յերբ Կամոն յեկել եր պոյ-
մանավորված տեսակցության տեղը, կաֆեն, յեկած ըն-
կերը նրա կողքին նստելով և նյարդորեն ծամելով յուղա-
հացը՝ շատ մոտիկ թեքվեց ղեպի նա և կամացուկ ասաց .

— Բանն այն ե, վոր ընկերներին ձերբակալել են
Մյունխենում և Բրյուսսելում՝ բանկում փողերը մանրե-
լու ժամանակ :

Այդ տեղեկությունն անհանգստացրեց Կամոյին .
ստիպուած եր ձերբակալված ընկերներին վորոնց սպառ-
նում եր Ռուսաստանին հանձնելը՝ ցարական դատարանի
բոլոր հետեւանքներով հանդերձ, և մյուս կողմից մի
միտք ծագեց ղլուխում, թե իրեն ևս անհրաժեշտ ե ան-
միջպես միջոցներ ձեռք առնել՝ ղենքն ապահով տեղ
թաղցնելու և չկալանավորվելու համար :

Կամոն շտապեց հյուրանոց : Յերբ նա սանդուխքով

արագ վերե եր բարձրանում, նրան կանգնեցրեց քաղա-
քացիական շորերով մի անձանոթ պարոն :

— Ո՞վ եք դուք, — հարցրեց նա Կամոյին և հարեան-
դի կերպով ցույց տվալ ինչ վոր մի նշան :

— Յե՞ս :

— Դուք :

Յես Դմիտրի Միրսկին եմ :

— Ձեր հպատակությունը :

— Յես Ալստրիական հպատակ եմ :

— Լավ : Տարեք մեկ ձեր դրաված սենյակը : Դուք
ա՞յս հյուրանոցում եք ապրում :

Կամոյի գլխում վայրկենապես մի միտք ծագեց .
այնտեղ ղենքեր կան, պայթուցիկ նյութեր, անլեզալ
դրականություն : Յեթե հայտնի, վոր ինքն այդտեղ չի՞
ապրում :

Սակայն իսկույն գլխի ընկավ, վոր հյուրանոցի
դրասենյակում անհասպաղ կպարզեն նրա ինքնությունը :

— Այո, յես բնակվում եմ այստեղ :

Յեվ տարալ նրան իր սենյակը :

Նրանք կանչեցին յերկու ինչ վոր այլ պարոնների
և խուզարկության դիմեցին :

Մեծ աշխատանք չեր հարկավոր գտնելու համար
այն ամենն, ինչ վոր թաղցրել եր Կամոն, — ատրճանակ-
ներ և պայթուցիկ նյութեր . ինչ վերաբերում ե անլե-
զալ ուս դրականության, ապա դրա հակերն աչկարա
ցանուցիր եյին սենյակի հատակին :

— Դուք ձերբակալված եք, պարոն Միրսկի :

Ու մի ըրպիցից հետո Կամոն յերկու անձնավորու-
թյան հետ, վորոնք խուզարկություն եյին կատարել

նրա մոտ, ավտոմոբիլում նստած զննում եր Բեռլինի ելեկտրականութեամբ վառ լուսավորված փողոցներով:

Նրա մտքն աշխատում էր լարված: Յեթե դերմանահան իշխանութեանը հաջողվի հաստատել, թե ո՞վ է նա իսկապես, ապա նրան կարող են հանձնել ոռու կառավարութեան ձեռքը, իսկ դա անսպասելի մահապատիժ է նշանակում: Հարկավոր է այժմ, հենց հիմա հնարել, մտածել մի այնպիսի բան, վոր ապահովեր նրան այդ հնարավորութեանից կամ դոնե հեռացներ այդ:

Յեւ Կամոն ասամենքը սեղմած՝ մտածում էր համառորեն:

Գալիս էլին անկարևոր մտքեր, ուշացած ավտոսանքներ. ինչո՞ւ նա նախազգուշութեան հարկավոր միջոցներ ձեռք չառավ, ինչո՞ւ դնաց իր հյուրանոցը, յերբ կարող էր չդնալ այնտեղ... Միքանի ատրճանակների և միքանի ֆուռտ պայթուցիկ նյութերի համար նա խորտակեց իր կյանքը... Ի՞նչ հիմար բան:

Բայց կամքի լարումով նա իրենից հեռու յեր վանում այդ մտքերը՝ կենտրոնանալով ներկայի վրա. ի՞նչ անել դրանից հետո:

Ու յերբ ավտոմոբիլն աղմուկով ու մոտորի ճարձատյունով ներս մտավ մի մեծ, մոռյլ շենքի բակը, Կամոն արդեն դիտեր, թե ինչ է անելու հետո:

Նրան բերին Մոսկովի բանտը:

Բանտի դրասենյակում Կամոն կկոցեց աչքերը, չուրջը նայեց և անսպասելիորեն նստեց սեղանի վրա՝ մի յերդ շվշվացներով:

Նրան ուղեկցող յերկու աննձավորութեանները բռնեցին նրա ձեռքերից:

— Վեր կացե՛ք, հիմար մի ձեանաք:

Կամոն վեր կացավ:

Կալանավորին ընդունող սպիտակ, կոշտ բեխերով չինովնիկն հարցրեց.

— Ձեր անո՞ւնը:

— Մովորական:

— Այսինքն՝ ինչպես թե սովորական:

— Այդպես:

Այն ժամանակ չինովնիկը դարձավ դեպի այն աննձավորութեանները, վոր ուղեկցել էլին Կամոնին:

— Դուք նախնական հարց ու փորձ կատարե՞լ եք:

— Այո:

— Նա պատասխանո՞ւմ էր:

— Այո: Ահա նրա պատասխանները:

— Լավ: Վաղն ինչպես պետք է կհարցաքննեն նրան:

Սիրելիս, յեթե դուք մտածում եք մեզ խաբել հիմար ձեանալով, հապա ձեզ անկասկած չի հաջողվի այդ: Մենք այստեղ շատ դիտուն մարդիկ ունենք... Տարեք նրան առանձին կամերա:

Յեւ յերբ Կամոնին տանում էլին կամերան, նա ճամբին հարձակվեց վերակացվի վրա՝ բռունցքով խփելով նրա փորին:

— Համա՛ թե փոր է: Համա՛ թե փոր է:

Վերակացուն հրեց նրան, իսկ հետո ընկերոջ ոգնութեամբ Կամոնին իցիկեցին կամերան:

Յերբ մենակ թողին նրան, հենց այդպես հատակին նստած, մեջքով դեպի դուռը, նա մի բոպե շունչ քաշեց: Նրա դեմքն իսկույն այլ արտահայտութեան ստացավ— արտահայտութեան հողնածութեան և նողկանքի:

Սակայն նրա վարքի տակախկան արդեն վորոշված

եր: Հարկավոր եր դարդացնել և խորացնել այդ, վոր-
չափ ել վոր դա դժվար լիներ:

Նրան ընթրիք բերին: Նա սինակը շուռ տվեց ձեռ-
քերի մեջ և շրխկացրեց հատակին: Իսկ հետո սկսեց
ինչ վոր բան փնտռել մահճակալի տակ, յերկար ու
ապարդյուն:

Վերակացուն կանգնել ու դիտում եր նրան:

— Զվարճանո՞ւմ եք, պարոն Միրսկի:

Գլուխը տարուբերեց ու հեռացավ:

Յերկու որ հետո բժշկական քննություն եր:

Յերբ բժիշկն յեկավ, կամոն կանգած եր՝ յերեսը
դեպի անկյունը դեմ արած:

— Դարձե՛ք դեպի ինձ:

Բայց կամոն մնաց անշարժ:

— Դուք լսո՞ւմ եք, թե ի՞նչ եմ ասում: Լսո՞ւմ եք:
կամոն չեր պատասխանում:

Այն ժամանակ բժիշկը հրամայեց վերակացուներին.

— Շուռ բերեք նրան դեպի ինձ:

Կամոյին շուռ տվին: Նա միջանի զայլ արեց դեպի
առաջ և կանգնեց լայն բաց արած աչքերով: Հետո ձեռ-
քերով քունքերն եր սեղմում ու անքում:

— Ի՞նչ է յեղել ձեզ:

Կամոն ժպտաց շիտթված, խղճալի ժպիտով:

— Մեռած լինել—չապրել:

— Ի՞նչ եք ասում:

Կամոն չպատասխանեց:

— Նստեցրեք նրան այստեղ, տարուբերտի վրա:

Կամոյին նստացրին: Բժիշկն սկսեց հետադրոտել

անֆյեքսները, խսում եր ժուրճիկով, քննում բիրերը:
Հեռանում եր, նայում կամոյին, նորից անցնում հետա-
դրոտության:

Հետո ինչ վոր բան գրեց գրքույկում:

— Լավ: Առայժմս նա կմնա այստեղ:

Ու գնաց:

Միջանցքում նա ասաց վերակացուներին.

— Հետևել նրան, յերբ նա մենակ կմնա:

— Մենք հետևում ենք, պարոն բժիշկ: Բայց նա
ամեն ժամանակ այդպես է: Ամբողջ ժամերով կանդ-
նում է յերեսը դեպի պատը, կամ նստում հատակին,
կամ յերգում կամ անվերջ ինչ վոր բան է փնտռում լու-
րոր անկյուններում:

— Լավ: Սակայն և այնպես դուք հետևեցեք նրան և
գրի անցկացրեք ձեր դիտողությունները: Դա ինձ հար-
կավոր է:

— Կանենք, պարոն բժիշկ:

Կամոյի բանտարկության լուրը տարածվեց ոուս
եմիգրանտական դադութում: Դա մեծ անհանգստու-
թյուն առաջ բերեց: Ամենքը, ով քիչ թե շատ ծանոթ
եր կամոյի անցյալին, դիտեր, վոր հրապարակի վրա
Կամոյի կյանքի հարցն եր դրված: Ռուս և գերմանական
կառավարությունների հարաբերություններն այնպես
էյին, վոր փոքրիկ պատրվակով, փոքրիկ հնարավորու-
թյան դեպքում գերմանական կառավարությունը ոուս-
սականին եր հանձնում ամեն ջաղաքական եմիգրանտի,
յեթե նրա դործունեյությանը կարելի յեր կայցնել ջրեա-
կան հանցանք հիշեցնող գոնե վորեւէ մի բան: Իսկ Կա-
մոյի դործն այնպես եր, վոր նա իր անցյալում յեղե-
ր ապացուցված մասնակից միջանի եղապրոպրիացիա-

ների՝ մարդկային գոհերով, մասնակցել եր կառավարութեան ազնւոտներէ վրա կատարված մահափորձերի և այլն: Վոչ մի կասկած չէր կարող լինել այն մասին, վոր Կամոյի անձնավորութեան ինքութեանը ճշտելուց հետո՝ նա հանձնվելու յեր ուս կառավարութեան ձեռքը:

Բերլինի բայլընիկները վճռեցին դիմել զերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեանը՝ խնդրելով դտնել Կամոյի համար մի սլաշտպան, վոր դրադի նրա գործով: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատներն այդ բանն հանձնեցին փաստաբան Ոսկար Կոնին:

Ոսկար Կոնը յեկավ բանո, Կամոյի մոտ և խոսեց նրա հետ բանտային վերակացվի ներկայութեամբ:

Պարզ ե, վոր այդպիսի սլաշտպաններում Կամոն չէր կարող գործնական մի բան աւել. նա շարունակում էր խելացիոր ձևանալ:

Բայց անիմաստ կերպով պատախանելով Կոնի հարցերին, Կամոն այնպես էր նայում նրան, այնպիսի շարժ ու ձև էր անում, վոր Կոնի համար միանգամայն պարզ էր, թե Կամոն սիմուլյացիա յե անում:

Մոտ կես ժամ նստելով նրա մոտ՝ փաստաբանը գնաց:

Կոնը Բերլինի բայլընիկներին հայտնեց Կամոյի սիմուլյացիայի մասին և ավելացրեց, վոր այդպիսի տակտիկայի հաջողութեանը վոչ մի հույս չկա, քանի վոր գոյութեան ունեն խելագարութեանը ճանաչելու որչեղտիվ նշաններ և խելական սիմուլյացիան սլահանջելու յե կամքի ու իքնազստութեան բոլորովին չլսված ուժ: Այնքան, վորքան Կամոն կանգնել էր այդ ճամբի վրա, Կոնի խնդիրը չափազանց հեշտանում էր և հանդում այն

բանին, վորպեսզի գործի ընթացքում Կամոյի, վորպես դատի տակ դտնվողի, շահերի ձևական խախտում չլինի:

Պաշտպանի այդ յեղբակացութեանը շատ քիչ ուրախացրեց Կամոյի բարեկամներին: Այժմ մնում էր հույս դնել միմիայն այն հանդամանքի վրա, վոր դերմանական իշխանութեաններին չի հաջողվի հաստատել Կամոյի անձնավորութեան ով լինելը:

Անցնում եյին որեր, շաբաթներ, ու ամիսներ՝ մի փոփոխութեան չընկնելով Կամոյի դրութեան մեջ: Այնինչ՝ նա սկսում էր հոգնել ու տանջվել: Սմբողջ սրերով ու գիշերներով խելագար ձևացնելու անհրաժեշտութեանը, հետեւել իր ամեն մի խոսքին, ամեն մի շարժման, իր դեմքի սրտահայտութեանը, յերբեք նստավորութեան չուեննալով իրեն զգալու միայնութեան մեջ, ինքն իր հետ, վորովհետև դրան միջլից անաղմուկ բացվող անցքը ամեն մի վայրկյան թուլատրում էր վերակացուներին անտեսանելի կերպով հետեւել նրան, — այդ բոլորը Կամոյի համար անտանելի յեր դտնում:

Չնայած այն բանին, վոր դալիքն անորոշ էր և հղի ահավոր վտանգներով, նա վճռեց մի կերպ առաջ մղել իր գործը մեռած կեալից:

Այդ որն առավոտից կամոն անցուդարձ էր անում կամերայում և յերդում: Նա այդ անում էր դիտմամբ, վայրենաբար և ճայնի ամբողջ ուժով: Վերակացուն մի քանի անգամ բացեց դուռը և հրամայեց նրան լուել: Սակայն Կամոն շարունակում էր մոլեղնած յերգել ու դուրել վտանգի:

Իսկ հետո բոլորովին մերկայացավ և սկսեց յերգելով

պարեւ: Այն ժամանակ բարկացած վերակացուն ներս մտալ կամերա:

— Լուել: Մտրշ ձեր տեղը: Յես այդ անկարգութեանը մի բոպելում վերջ կտամ:

Բայց Կամոն հանկարծակի հարձակվեց նրա վրա, բռնեց մաղերից և յերեսը խփեց սեղանին:

Վերակացուն ոգնութուն կանչեց:

Մի քանի բոպելից հետո Կամոյին կարցեր քարշ տվին:

Կարցերը դանդում եր ուր-վոր ներքեր, դետնափորում, և մինչև Կամոյին սայթաքուն, խոնավ ատիճաններով քարշ եյին տալիս այնտեղ, նա հուսահատ ու խենթորեն դողում եր: Վերջապես նրան դունից ներս գցեցին ու կողպեցին:

Նա միանդամայն մերկ եր, թեպետ կարցերում անտանելի ցուրտ եր: Վորպեսզի տաքանա, նա թռչկոտում եր մինչև հալից ընկնելը: Հետո հանդատանում եր՝ կանդնելով յերեսը դեպի անկյունը և վեր քաշելով մերթ մեկ, մերթ մյուս վոտքը:

Դրութունը տանջող եր: Բայց մատնել իր զգացողութունները, իր համար շոր խնդրել նա անկարող եր— դա կփչացներ նրա բոլոր ծրագրները:

Այդպես ցրտից սաստիկ տառապելով, նա անցկացրեց այդ որվա մնացորդը և ամբողջ գիշերը մինչև լույս:

Առավոտյան յեկան նրա յետևից:

— Հագնվեցե՛ք, բժշկական քննութուն ե:

Սակայն նա չհագնվեց:

Վերակացուները դոռով հազցրին նրան:

Այս անգամ նրան քննում եյին յերկու բժիշկ—մեկը

յերիտասարդ, սև ու վայելչակազմ, մյուսը չչնջյունով Խոտող, վատատես աչքերով մի ծերունի:

Մերունին թերթում եր թղթերը և շնջում:

— Միրսկի, Միրսկի... դա հենց նա յե... Իսկ ի՞նչ անենք մենք նրան... Հարց ու փորձ արեք նրան: Նա... Նա ինքը Պետրոսյանն ե: Նա թագնում ե իր անունը:

Կամոն կանգնել եր՝ բուրժ հայացքը գցելով իր առջև: Ուրեմն նրա անունը պարզված ե... Այդ կարևոր ե:

— Նստեցե՛ք:

Կամոն նստեց:

— Ձեր անձնը:

Կամոն լուռ եր:

Դուք վորեւ հիվանդութուն ունեցե՞լ եք մանուկ հասակում:

— Քացախ շատ եյի խմում և հազում:

— Յե՛վ ուրիշ վոչնչով չե՞ք հիվանդացել:

— Ատամներս են ցավել:

— Այդպես: Սիրիւրյան վո՞ր գետն ե հոտում դեպի հյուսիս:

— Ամո՛ւր... Տարտալ... վոչ, դուք մի կարծեք, թե յես մոռացել եմ: Իսկ առաջ փակ աչքերով ել դետեյի:

— Վո՞՞րքան բնակիչ կա Ռուսաստանում:

— Յերկու միլիոն:

Կամոն հանկարծ հրհուսաց ամբողջ կրծքով:

— Վոչ, մոռացել եմ: Յերկու հարյուր միլիոն:

— Ի՞նչ գիտեք դուք Պետրոս Մեծի մասին:

Ըստ իս, յեղե՛լ ե այդպիսի թաղավոր: Կարծե՛մ... Յերիտասարդ բժիշկը դարձավ ավազին:

— Դարձյա՞լ հարցնել:

նա թախաճարեց ձեռքը:

— Պետք չէ: Յեկե՛ք քննենք:

Յեվ ահա Կամոյին նորից շուռ ու մուռ տվին ամեն կողմ, մուրճիկով թխթխկացրին, ականջ դրին, ձեռքի ամբերով շրմփացնում էյին կաշվին, հետադրտում ձեռքերի ու վոտքերի ու Ֆլեքաները և բիրբերի նեղացումը:

— Յես մտածում եմ նրան ուղարկել հատուկ հետազոտության:

— Յես համաձայն եմ:

Յեվ բժիշկներն իրենց յեղրակացության մեջ գրեցին, վոր անհրաժեշտ են համարում Միրսիկուն ուղարկելու հոգեբուժական հիվանդանոցը՝ հատուկ հետազոտության համար: Այդ յեղրակացությանը շուտով հետևեց Լանդ Գերիխտի դատախազի առաջարկը.

«Հոգեբուժական հիվանդանոցների վարչության: Խնդրում եմ տալ յեղրակացություն բանտարկյալ Գմիտրի Միրսիկու մտահասության մասին»:

4.

Կամոյին տեղափոխեցին Հերցբերգի հոգեբուժարանը:

Այդտեղ նրան տարան բախչիչ բաժանմունքը՝ ընդհանուր սենյակը, ուր դտնվում էյին յերեսուն հինգ հիվանդներ, վորոնք ղեռուս չէյին բաժանված ըստ հիվանդության կատեգորիայի:

Ծանր ժամանակ էր այդ:

Հիվանդների մեջ կային մի քանի կատաղիներ, վորոնք զոռում էյին, կոպում, ճանկում, կատարյալ խելագարության էյին հասնում և սպանությամբ սպանում:

Այն բոլորից, յերբ բերին Կամոյին, նա անշարժ

նստեց անկյունում՝ հրաժարվելով կերակրից և ամեն տեսակ խոսակցություններից: Յերբ մի քանի անգամ խոսելու փորձ արին, նա լռելյայն պաշտպանվում էր վոտներով:

Յերկրորդ որը նրան տարան առանձին սենյակ: Այստեղ էլ նա շարունակում էր հրաժարվել կերակրից: Վճռված էր բռնի սնուցման դիմել:

Յերկու վերակացու և Ֆելտշերը փորձեցին անել այդ բանը, բայց Կամոն ուժգին դիմադրություն ցույց տվեց և դործը վերջացավ նրանով, վոր ջարդեց իր յերկու առջևի ատամները:

Յերբ նրան հանդիստ թողին, նա ատամները դրեց բռի մեջ, յերկար դիտեց, դնեց, իսկ հետո սկսեց նրանցով խաղալ, ինչպես յերեխա, — վեր—վեր գցել ու բռնել:

Վերակացուները վորոշ ժամանակ նայում էյին այդ զվարճալիքին:

— Սատանան գիտե դրան, արդյոք կոմեդիյա է ներկայացնո՞ւմ, թե լուրջ բան է:

— Ասում են, վոր ոռու մեծ վոճրադործ է:

— Նու, այդ դեպքում ներկայացում տալու պատճառ կա:

Նրանք գնացին: Սակայն փոքրիկ պատուհանը պատի վրա անընդհատ բացվում էր, մեկը նայում էր այնտեղից:

Կամոն վճռեց ամբի զոռ անել: Վորքան անմտություն, այնքան լավ:

Նա նստեց մահճակալի վրա և սկսեց իր մաղերը պոկոտել ամբողջ փնջերով, այդ փնջերը նա դարսում էր իր շուրջը, վերմակի վրա և կամացուկ յերդում՝ մի կողմից դեպի մյուսն որորվելով:

— Թող լինի հիշատակ իմ ընկերներին :

Վերակացուն մտիկ տվեց զոնից, նայեց այս տեսարանին և անհետացավ : Մի բոպեյեց հետո բժիշկին յեկավ և նույնպես նայեց Կամոյին :

Բժիշկի շրթունքները ծամուկեցին :

«Դա դարհուրելի յե» :

Նա կանգնեց դարձյալ մի քանի վայրկյան՝ դիտելով :

«Վոչ, պետք ե մի կերպ լուծել այս, — մտածեց նա : — Այսպես շարունակել չի կարելի» :

Այդ բժիշկի զեկուցման հիման վրա, բժիշկական կոմիտեան վորոչեց :

«Միրսկի-Պետրոսյանին յենթարկել հատուկ հետազոտության՝ նրա մտահասության աստիճանը վորոչելու նպատակով» :

Կատարեցին նաև այդ հատուկ հետազոտությունը :

Կամոյին տարան բժիշկական կաբինետը, ուր նրան արդեն սպասում էին մի քանի բժիշկներ :

Այս անգամ նրան վոչ մի բանի մասին չհարցրին : Բայց նորից շոշափում էին, թրխկթխկացնում, ունկնդրում, ունկնքաները փորձում :

Յեկ այնուհետև անցան այն բանին, վոր հալանորեն, պետք եր անվանել հետազոտության «առանձնահատուկ մեթոդներ» : Կամոյին ծակծկում էին ջրոցներով, դաղում շիկացած յերկաթածայրերով, քնում բիբերի լայնացումը և անընդհատ խոսում էին, վիճում իրար հետ՝ գործածելով բժիշկական անհասկանալի բաներ :

Կամոն այդ ամենին վերաբերվում եր արտաքուստ բոլորովին անտարբեր : Նա վոչ մի անգամ չցնցվեց ցա-

վից, վոչ մի խոսք չասաց այդ ձեռնածությունների համար, վոր կատարվում էին նրա վրա : Կարծես այդ բոլորը վերաբերում եր մի ուրիշին : Նա նստել ե անշարժ ու աչքը կկոցած՝ նայում ե էլեքտրական շամպերին :

Յերբ յեա տարան, բժիշկները դեռ յերկար վիճում էին իրար հետ : Իսկ հետո կազմեցին հետևյալ յերգրակացությունը :

«Պետրոսյան—Միրսկու վարքի բնորոշ գծերը չեն կարող յերկար ժամանակ կեղծվել : Այդպես պահում ե իրենց միայն իսկական հիվանդը խելագար վիճակում : Ընդմիջտ հիվանդ կմնա :

Այդ յեղրակացությունը Կամոյին հայտնի դարձավ մյուս որը : Դա հույս եր ներշնչում նրան, վոր Գերմանիան Ռուսաստանին չի հանձնի իրեն, դատարանը չի դատի, բայց մինչև փախուստը ստիպված ե լինելու գժանոցում մնալ :

Սակայն բաղդը անսպասելի բան եր պատրաստել նրա համար : Լանդգերլիխտի դատախազը ստանալով բժիշկական կոմիտեայի յեղրակացությունը՝ հետևյալ վորոշումն արավ :

«Պետրոսյան—Միրսկին վորպես անհուսալի հիվանդ, չի կարող պահվել գերմանական ազդարնոկչության միջոցներով, ուստի յենթակա յե Գերմանիայից վատարվելու և հանձնվելու ռուս կառավարության անորինությանը» :

Համաձայն այդ վորոշման՝ Կամոն հանձնվեց Ռուսաստանին :

Աշնանային ցելսոտ, խոնավ մի յերեկո գնացրը մոտենում եր սահմանային Ալեքսանդրովո կայարանին :

Կողմնակից Կամոյի հետ միասին նստել էլին զերմանական ժանդարմն ու սանիտարը: Նրանք ծխում էլին իրենց ծխամորճը՝ ամենախոքրիկ ուշադրութուն անգամ չդարձնելով Կամոյի վրա:

Իսկ նրա առջև նորից բացվեց իր անորոշության վիճակը: Նու, լավ, նրան հանձնում են վորպես անհուսալի հողեկան հիվանդի: Բայց ոուս բժիշկներն ընդունում են արդյոք նրա հիվանդութունը: Յեթե չեն ընդունում, ապա զինվորական դատարան և մահ էր սպառնում նրան... Յեվ արդյոք գերմանական կառավարության կողմից մի հասարակ ոյին չե՞ր նրան անհուսալի հիվանդ ճանաչելը, — ոյին՝ հնարված միայն նրա համար, վորպեսզի առանց քաղաքական մեծ աղմուկի և արգելքների նրան հանձնեն Ռուսաստանին:

Յեվ Կամոն կրկին ու կրկին, ինչպես վոր դա շատ անգամ յեղել է նրա կյանքում, հավաքում էր իր հողեկան ուժերը և վորձում իր կամքն ու ինքնազստումը՝ նախքան հայրենիքում իր նորից յերևալը, վոր այնքան վտանգներ ու տառապանքներ էր խոստանում նրան:

Ինացքը մտտեցավ Ալեքսանդրովո կայարանին: Այդտեղ արդեն Կամոյին սպասում էլին ոուս ժանդարմները՝ հատկապես դիմավորելու համար ուղարկված:

Ամեն կողմից այդ պատվի պահպաններով շրջապատված, հետաքրքրվող հասարակության միջով Կամոն անցավ դեպի ժանդարմական սենյակը:

Այնտեղ նրան ընդունեց ժանդարմական ուսումիտարը:

Նա մի ամբողջ րոպե իր ծաղրական ու չար աչքերով նայում էր նրան:

— Բարեհաճել եք հայրենիք չնորհ բերել:

Կամոն լուռ էր:

— Լուսմ եք: Դե՛հ, լավ, հետո կխոսենք:

Ռոտմիտարը գերմանական ժանդարմին ստացական տվեց՝ Կամոյին ստանալու համար և ժանդարմն ու սանիտարը գնացին:

Այն ժամանակ ուսումիտարի վերաբերմունքը հիմնականորեն փոխվեց:

— Լուսմ ես, սրի՛կա: Այդո՛ւչ ես ձեանում: Չեացի՛ր, հալալ լինի: Նիկոնով, շլթայիր դրան կապանքների մեջ: Կուղարկենք արագընթաց գնացքով:

Յեվ յերկաթը դրնդաց մուրճի տակ: Կամոն շլթայված էր վորքի և ձեռքի կապանքներով:

— Սա Գերմանիան չէ, շան վորդի: Մենք այստեղ դայակ չենք լինի քեզ: Գցեք դրան մութ սեղը, մինչև գնացքի դալը:

Կամոյին փակեցին վանդակավոր ինչ վոր մի նկուղում:

Նա գնում—դալիս էր այդտեղ, ինչպես գերի արծիվը վանդակում: Հայրենիքն առանց դավանքի էր դեմավորում նրան: Վորքի շլթաների դրնդոցի տակ նա մտածում էր այն մասին, թե իրեն ո՞ւր կտանեն—Մոսկվա՞, Պետերբուրգ, թե՞ Թիֆլիս:

Վազոնում նա հարցրեց ժանդարմին.

— Ո՞ւր ենք գնում:

— Առայժմ—մոտիկ կայարանը:

Բայց առավոտյան պատուհանից դուրս նայելով և կայարանների անունները կարդալով՝ նա հասկացավ, վոր իրեն տանում են դեպի հարավ—Թիֆլիս:

Թիֆլիսում նրան կայարանից կառքով արագ տե-

ղափոխեցին Մետեխի բանորը: Յեվ այն, վոր նրա ձեռքն
ու վորքը շղթայեցին և այդ վառահեղ կառքը—ամեն
ինչ ասում եր, թե նրա գործը լրջանում ե:

Բայց Մետեխի բերդում, ի դարմանս Կամոյի, նրան
վոչ թե առանձնացրին, այլ տեղավորեցին քրեականներէ
հետ ընդհանուր կամերայում: Իրանք տասն հինգ հոգի
էյին և նրանց մեջ իշխում էյին տաժանակիր աշխատան-
քի բարձրը: Քրեականներէ գլուխն էյին անցած յեր-
կու «Իվաններ»—յերկու հաղթանդամ բանդլտներ, վո-
րոնք իշխում էյին մյուսներէ վրա: Նրանք ծաղրով ու
զանազան նկատողություններով հանդիպեցին Կամոյին՝
աշխատելով ընդհարման կանչել նրան և միանդամից
ընկճել ու իրենց հպատակեցնել: Ինչ Կամոն լուսթյամբ
տանում եր, «նխտով լուս նրանց բոյոր կատակները:
Նա կամերայի մի անկյունից մյուսն եր անցնում՝ հոն-
քերը կիտած ու շղթաները զրնդացնելով:

Այն ժամանակ Իվաններից մեկը խոսքից դործ ի ան-
ցավ: Վերջրեց Կամոյի հացի մի կտոր՝ և ձեռքի շրխոցով
կպցրեց Կամոյի ղեկին: Յեվ հենց նույն ակնթարթում
գլուխը հատակին՝ շանթված ծնոտին իջած թարս հար-
վածից, վոր հասցրեց նրան Կամոն:

Կամոյի աչքերը վայլում էյին ինչպես կայծոռիկ-
ներ:

— Չհամարձակվես ինձ ձեռք տալ, գարշիլի:

Հատակից վեր յե՛նող Իվանն ուղում եր հարձակվել
նրա վրա, բայց հանկարծ կանգ առավ: Չափազանց շատ
ուժ ու կամք կար Կամոյի կերպարանքի, նրա պապա-
ցող աչքերի և կիտած խիտ հոնքերի մեջ: Իվանը սիրա-
արավ նրա վրա հարձակվելու:

Կամոյի համբալն ապահովված եր:

Իսկ յերբ նրա հետ ասորոդներն իմացան, վոր նա
մեղադրվում և եքսպրոպրիացիայի կատարման մեջ, վո-
րին բոլորը նախանձում էյին, վորի շուրջն արդեն առաս-
պելներ էյին հյուսել:—Նրան սկսեցին ամենայն ուշա-
քրության և պատվի արժանացնել:

Նույն որը բանտային զրոտանքի ժամանակ Կամոն
վլխարկի ողնությամբ մի հիվանդ ճնճողուկ լոնեց և իր
հետ բերեց կամերա:

Նա դրադվեց ճնճողուկի դաստիարակությամբ և ան-
վանեց նրան Պետկա՛:

Մի քանի որից հետո լույս տեսավ Կովկասի զինվո-
րական շրջանի զորքերի հրամանատարի հրամանը:

«Տեր-Պետրոսյանին, նա ինքը Կամոյին, հանձնել
կովկասյան զինվորական—շրջանային դատարանին դա-
տապարտելու պատերազմական ժամանակի որևէքի հա-
մաձայն»:

Սպասելով դատաքննությանը՝ Կամոն դրադված եր
նրանով, վոր սնում և ամեն կերպ գուրգուրում եր իր
ճնճողուկ Պետկային ու սովորեցնում նրան: Կամերայի
քրեական հանցավորների հետ նա ձգտում եր մինիմում
հարաբերություն պահպանել, և այդ հարաբերություն-
ն իրը նրա համար խաղաղ ու գյուրին էյին ընթանում:

Յերբ քրեականներից մեկին դատարան տանելու հա-
մար, Կամոն նրան ինդրեց ուղեկցորդի միջոցով դրու-
թյուն ուղարկել յուր քույր Զավահիրին:

Նամակում նա գրել եր. «Քո Սենկոն Թիֆլիսումն է:
Շուտով լինելու յե զինվորական դատարան: Արի»:
Քրեականը գրությունը թաղցրեց վտանամանի մեջ
ու զնայ:

Ձահալիրը նամակն ստանալով՝ մի վայրկյան ուրա-
խացավ, վոր Կամոն Թիֆլիսումն է, սակայն հաջորդ
վայրկյանին վախը սեղմեց նրա սիրտը. «Զինվորական
դատարան՝ Ղինվորական. դատարան...»:

Եւ վաղ ավեց Կամոյի ընկերների մոտ: Նրանց
մեջ էլ խորհրդակցութիւն կար, թե ի՞նչպէս ազատել
Կամոյին: Ի՞նչ կարելի յեր անել: Փախո՛ւտա Մեռե-
տի բերդից:

— Անկարելի յե:

Յեւ Կամոյի ընկերներն սկսեցին տխրել:

Թիֆլիսի Ղինվորական-շրջանային դատարանի դահ-
լի՛ք լեւուհեցուն եր:

Այդ որը պետք է դատելին Կամոյին:

Ի որը աթոռներն ու անցքերը զբաղված էյին Թիֆ-
լիսի բանվորներով ու Կոմայի ընկերներով՝ չ՛աչված մի
քանի քաղաքացիների, վորոնք ներս էյին մտել այդտեղ
պարսպութիւնից: Դատական դահլիճն անսովոր տեսք
եր ստացել: Հասարակութեան մեջ էյին Կամոյի մայրը
և քույրերից մեկը: Չավահիրը և Կոտեն առանձին էյին
նստած: Նրանց մոտ նստել եր լեռնցի մի կին, նա, վոր
մի ժամանակ իր վրա յեր վերցրել կապ պահպանելու
գործը:

Ի՞նչերի մոտ խմբված եր սրտիցիան: Բացահայտ
կերպով ձեռք էյին առնված հատուկ միջոցներ դատա-
բանում կարող պաշտպանելու և վերջ տալու մեղադրյա-
լին ազատելու ամեն մի փորձի, յեթե այդ բանը տեղի
ունենար:

Հասարակութեան մեջ խոսում էյին, հաղում, քիթ
մարրում. անհամբերութիւնից շարունակ շարժման մեջ
էյին:

Վերջապես ներս բերին Կամոյին:

Նրան տեսնելով, Չավահիրի սիրտը ճմլվեց—այն-
բան նա նիհար ու գունատ եր և այնպիսի մուսլ կրա-
կով էյին վառվում նրա աչքերը:

Ինչ վոր անբնական կերպով ձգված, յուղիկ ինչպէս
փայտ, նա մոտեցավ մեղադրյալի սեղանին ու նստեց:
Յեւ այդպիսի հինգ րոպե նստելուց հետո՝ նա սկսեց իր
չուրճը նայել:

Ամեն կողմից նրան զլխով էյին անում և ժպտում
բարեկամական դեմքեր, վորոնք սիրով նայում էյին
նրան: Այդ դեմքերը ալեկոծեցին Կամոյի սիրտը: Նրա
դեմքին էլ փայլեց ժպտը, և նա իր հերթին սկսեց բա-
րենդ աջ և ձախ: «Ահա այնտեղ է Չավահիրը. ինչ սիրե-
լի յե նա... Ահա և մայրը...»:

Այդ ժամանակ դատարանի ամբիոնից լավեց մի
բարձր ձայն.

— Դատարանը դալիս է, վո՛տքի:

Չուրճը աթոռները տեղերից շարժելով, վեր կա-
ցան:

«Վորձ»-ի հաստ կաղմը սեղանին դնելով՝ դատա-
վորը ընդհատ-ընդհատ հայտարարեց հասարակու-
թեանը.

— Նստեցեք:

Յերբ կատարվեցին գործը լսելու առթիւ բոլոր
ձեռկան հայտարարութիւնները, դատավորը կանչեց.

— Մեղադրյալ Պետրո՛սով:

Կամոն մնում եր իր տեղում նստած:

— Մեղադրյալ Պետրոսով, վոտքի: Յես ձեզ եմ կանչում:

Իսկ Կամոն շարունակում էր նստած մնալ:

Ստեղծագլ ուղեկցորդներից մեկը և կոնատակերից լոններով բարձրացրեց նրան:

Իատավորն սկսեց սովորական հարցի-րի շարքը— անվան, կոչման, տարիքի, աղբու-թյան մասին:

Բայց Կամոն և վոչ մի հարցի չպատասխանեց:

Իատավորը մի քանի վայրկյան տարակուսանքով նայում էր նրան:

Հետո ինչ վոր խորհրդակցեց իշ ամ և ձախ կողմե-րում նստած դատարանի անդամների հետ և վերջապես սասց դատարանի քարտուղարին:

— Կարգացե՞ք մեղադրական ակտը:

Սկզբից ընթերցումն անվերջ մեղադրական ակտի, ուր խփում էր Կամոյի վոճրագործությունների յերկար շարանը, վոճրագործություններ, վոճրոնց պատճառով իշխանությունը փնտոում էր Կամոյին: Այդտեղ նշված էին և անլեզալ տղարանների կադմակերպումը և ղենքի ներմուծում, և յարարատրիանլրի կադմակերպում սոմբեր պատրաստելու համար, և եքսպրոպրիացիո-ներ:

Դատարանի նախադահը լսում էր զլուխը կախի և աչ-քերը կկոցած: Նա ցրված էր և ինչ վոր բան էր գծում ձձողականի վրա:

Կամոն ամենեին չէր լսում մեղադրական ակտը, կարծեւ դա նրան իսկի չէր վերաբերում:

Հատարակության մեջ դոնովոդ խանութներն ընդհա-կառակը, ամբողջովին ուշադրություն էյին դարձել: Կրկնադրական ակտը, դա մի վեպ էր անյերկուզ արիու-

թյան, անսահման նվիրվածության, ամեն տեսակ տան-խանքների հանդեպ անձնազոհի պատրաստակամության մասին մի բայլը-հեղափոխականի կողմից, վորին դատում էյին այդ որը:

Յեվ բանվորները, տխրությամբ ու սիրով, իրենց աչքերը հեռացնում էյին դատարանի քարտուղարից, վոր միենույն տոնով կարդում էր յերկաթե կամքի այդ սխրագործությունների մասին, և հռոււմ Կամոյի վրա, վոր նստել էր կորաքամակ:

Ընթերցման կիսին Կամոն ձեռքը ծոցը տարավ և հանեց ճնճղուկ Պետկային, իր բոււմ մանրեց հացի մի-ջուկից և սկսեց կերակրել նրան:

Առաջին սլահին վոչ վոք չնկատեց այդ:

Բայց քիչ հետո Կամոն անսպասելիորեն վեր կացավ, քայլեց դեպի դատավորի սեղանը և նախադահի առջև դրեց հացի մնացորդը:

— Գուցե դուք կուտե՞ք:

Նախադահը նրա վրա գցեց զարմանքից կլորացած իր աչքերը:

— Այդ... ի՞նչ բան է:

— Սա Պետկայից է մնացել:

— Վո՞ր Պետկայից:

— Մի այդպիսի ճնճղուկ կա, իմ ընկերը:

Նախադահը գունատվեց, հետո սաստիկ կարմրեց՝ դայրույթից:

— Նստեցրե՛ք դրան իր տեղը... Յեվ... խրեցե՛ք ճնճղուկը:

Կամոն հնազանդ նստեց իր տեղը, սակայն ճնճղուկը խլելու ժամանակ դիմադրություն ցույց տվեց:

— Չեմ տա Պետկային, — համառորեն կրկնում եր նա :

Յեւ վերջ արդեն տանում է յին ճնճղուկին, նա բողբոջի ձայնով դեռ շարունակում եր գոռալ դատաւորի վրա :

— Վերադարձրեք Պետկային : Վերադարձրեք Պետկային :

Դատաւորը խորհրդակցում եր դատարանի անդամներին հետ :

— Եքսպերտներ, խնդրում եմ հաղորդել ձեր յեզրակացութիւնը :

Յերկու եքսպերտն ել համամիտ էին :

« Ի նկատի ունենալով աննորմալության անկասկածելի նշանները՝ անհրաժեշտ ենք համարում մեղադրյալին բժշկական քննութեան յենթարկել » :

Դատարանը լսելով եսպերտիլոյսի կարծիքը, վերկացավ և հեռացավ խորհրդակցելու :

Դահլիճում աննկարագրելի հուզմունք եր սկսել : Վոմանք կամոյի վարքը հալած յուղի տեղ է յին ընդունել և դառնորեն ախտոսում է յին հալածանքներից կտորված այդ մարտիկին, վորի պայծառ դիտակցութիւնը մարել եր : Մյուսներն անորոշ կերպով հասկանում է յին և ճշմարտութեան իմանալու նպատակով ձգտում է յին դեպի կամոն՝ աշխատելով նրա դեմքի վրա գտնել այդ հանելուկի բանալին :

Սորհրդակցութեան սենյակում դատաւորներն աշխուժաբար կարծիքներ է յին փոխանակում, թերթում է յին հաստ « Գործը »-ը, մատը ցցում առանձին եջերի վրա, լուծ և նորից վիճարանում :

Վերջապես, դատարանի նախագահն արտահայտվեց վորոշակի :

— Ահա վասիկ դերմանական եքսպերտիլոյսի յեզրակացութիւնը : Մեր եսպերտներին մենք քիչ առաջ լսեցինք : Մեղադրյալի վարքն ել մենք տեսանք դատարանում . . . Յելնելով հիշյալ պարագաներից՝ յես կողմնակից եմ, վորպէսզի գործը հետաձգվի, մինչև բժշկական ուշադիր հետազոտութիւն կատարելը :

Դատարանի անդամները համաձայնեցին նրա հետ : Ու նորից :

— Դատարանը դալիս է : Վո՛տքի :

Բոլորը ձգվեցին՝ բուռն անհամբերութեամբ սպասելով վճռին :

Յեւ վերջ իմացան, վոր գործը հետաձգել է, նորից լսելու բժշկական քննութիւնից հետո, բոլորը շրենչ քաշեցին թեթևացած և հուսով լի . մի՞ թե քիչ բան կարող է պատահել ապագայում :

6.

Կամոյին փոխադրեցին Միքայելյան հիվանդանոցի դժանոցը :

Նրա տեղափոխութեան որը հիվանդանոցի շուրջը վորոշ շարժում եր նկատվում : Յեկավ վոստիկանների ջոկատը դրսի պահպանութեան համար : Այդ ցուպտն իր շուրջը հալածեց մի շարք թամաշաչիներ, վորոնք քրննում է յին այդչափ արտասովոր յերևույթի պատճառները :

— Պարզ է, վոր նշանավոր վորեւե մեկին են բերել և հսկելու յեն :

— Տես, պահակային պոստեր են կանգնեցնում : Հիվանդանոց բերելուց հետո կամոյին հիվանդանո-

ցային խալաթ հազրին և վերջնականապես խլեցին նրա ձեռքից Պետկային :

Կամոն շատ եր վշտանում , ցալում ու խնդրում :

— Տվեք Պետկան , տվեք իմ պետկան... :

Նրա սիրտը ճմլվում եր այն մտքից , թե ինքը պետք ե կրկին սխմուլյացիա անի , կամքի և ուշադրության ամենամեծ լարումով շարունակի հետևել իրեն , նորից ծաղրածույն դեր խաղա , կեղծելով լաց լինի կամ ծիծաղի և դրա հետ միասին կատաղությունից ատամները կրճտացնի :

Հենց վոր նրան տարան առանձին հիվանդատենյակը , նա նստեց և անշարժ մնաց այդ դիրքում՝ ձեռքերով ծնկները դրկած :

Ներս յեկող բժշկին նա դիմավորեց մոլեղին աղաղակով :

— Հեռացրեք մկներին : Հեռացրեք մկներին :

— Ի՞նչ մկներ :

— Սեղանի տակ կրծում են :

Բժիշկն սկսեց հանդստացնել նրան : Կամոն հետզհետե սուս կացավ : Իսկ հետո խորմանկ կերպով հոնքերի տակից նայեց բժշկին :

— Բա վոր յես չորս միլիոն փող ունեմ թաղած :

— Վո՞րտեղ :

Յե՛վ Կամոն բժշկին մասխարա ողբեց .

— Չեմ ասի : Ապա՛ , դե կե՛ր :

Այդպես պկալեց փորձությունների այդ նոր շրջանը Կամոյի համար : Տաղտկալի միտքինակությամբ անցնում էին որեք ու շաբաթներ : Սկզբում ծառայողները վախեցած այն հանդիսավորությունից , վորով ուղեկցվեց Կամոյի յերևալը հիվանդանոցում , խուսափում էին նրա-

նից և վարվում խիստ պաշտոնական , բայց հետո նրա ուրախ ու հանգիստ բնավորությունը , նրա սիրալիրությունը դեպի ամենքը , կամաց-կամաց դրավեցին ընդհանուրի համակրանքը : Սխառելով Կամոյի համար սահմանված հատուկ կանոնները՝ ծառայողները նրան ել մի շարք դյուրություններ տվին , ինչպես մյուսներին ու ժամանակի ընթացքում նրա և մյուսների մեջ յեղած տարբերությունն սկսեց չքանալ :

Հիվանդանոցում , յերբ վերջանում եր բժիշկների շրջադայությունը , սկսվում եր ազատ կյանքը : Վերակացուները բացում էին հիվանդատենյակները և հիվանդները դուրս էին յեկնում ընդհանուր միջանոցը :

Այնտեղ դրադվում էին թղթախաղով : Վերակացուներից դիմավոր թղթամոլները Բրազիլնն ու Ժոզանկովն էին :

Հիվանդներից շատերն անվարժ էին խաղում , լավ չէին հասկանում թղթախաղի կոմբինացիաները , խախտում էին խաղի որենքները , տաքանում , կոլում և պատում էին խաղաթղթերը :

Կամոն յերբեք չեր մասնակցում խաղին , սակայն վորոշ ժամանակակից հետո սկսեց ներկա լինել խաղերին և զանազան դիտողություններ անել :

Մի անգամ այնպես յեղավ , վոր թղթախաղից հետո նա սկսեց պատմել զանազան դեպքեր՝ իր արկածներով հարուստ կյանքից : Նա զգուշ եր և իր կապակցված պատմություններն ընդհատում եր տեսակ-տեսակ անհեթեթություններով , վորպեսզի հոգեկան հիվանդի տպավորություն թողնի :

Ծառայող Բրազիլինն առանձնապես հետաքրքրում էին «արտասահմանի մասին» պատմածները : Այժմ ա-

մեն անդամ, յերբ լռալը վերջանում եր, նա ասում եր
Կամոյին:

— Նու, հիմա պատմի՛ր:

— Ինչի՞ մասին:

— Արտասահմանի:

Յեւ Կամոն պատմում եր: Նա գլխում սկսում եր
առաջանալ մի ինչ վոր, առայժմ դեռ անորոշ ծրագիր,
վոր վերաբերում եր Բրազիլին:

Նա շատ վառ գույներով պատմում եր, թե ինչպիսի
հետաքրքիր կյանք կա արտասահմանում, ինչ հեշտու-
թյամբ կարելի յե սովորել այնտեղ վորևե արհեստ,
վորևե մասնագիտություն և հետո հիանալի կերպով աշ-
խատել իր ամբողջ կյանքում: Պատմում եր այն մասին,
վոր այնտեղ ժողովրդի համար հեշտ և ապրել, քան մեզ
մոտ, վոր այնտեղ չկան այնպիսի բռնություններ ու
անորենություններ և աշխատավորներին մեջ չկա այն աղ-
քատությունը, ինչպես Ռուսաստանում:

Բրազիլին ավելի ու ավելի եյին գրավում այդ խո-
սակցությունները:

— Իսկապես այդ ամենն այդպե՞ս և, վոնց վոր
պատմում ես: Այ թե մարդ թուջի ենտեղ, բան սովորի,
իսկ հետո սատանան գիտի... Իսկ ետեղ նստում ես,
նստում ու վոչ մի ճար-ճամբա չես դառնում...

Յեւ Բրազիլնը յերազելով նայում եր իր առջև:

Կամոն նրան հարցնում եր.

— Իսկ դու կուզեյի՞ր դնալ արտասահման:

— Բա չեյի ուզի՞:

— Կմտածենք դրա մասին:

Ու նորից անցնում եյին շարաթներ:

Տասերորդ անգամ դարիս եյին բժիշկները, որո-

վում, արորում Կամոյին, հարց ու վորձ անում, ինչ
վոր յեղրակացություններ կաղմում, նորից հեռանում:

Մի անգամ Կամոն վոտնաձայներ լսեց միջանցքում:
«Դարձյալ ինձ մոտ»—մտածեց նա:

Յեւ նրա դեմքը վայրկենաբար փոխվեց—դարձավ
վայրենի ու անիմաստ: Կամոն սկսեց վաղել սենյակում,
ինչ վոր բան վորսալ ողում, պատերի վրա, սեղանի
տակ նստում եր ծալապատիկ ու ելի վեր կենում:

Հիվանդասենյակ մտան բժիշկն ու մի չինուլնիկ:

— Դու ի՞նչ ես անում:

— Յե՞ս:

Կամոն ընդհուպ մոտեցավ բժիշկին:

— Յես Պետկային եմ փնտռում: Տվեք ինձ Պետկան,
յես կամենում եմ խոսել նրա հետ մի կարևոր գործի մա-
սին: Սա ի՞նչ խայտառակություն և, տվեք Պետկան...

— Դե՛, դե՛ հանգստացիր:

Բժիշկը մոտեցավ փոքրիկ սեղանին, ուր դարսված
էյին Կամոյի թղթերը:

— Իսկ այդ ի՞նչ հաշիվներ եք անում դուք այս-
տեղ:

— Յես Միրբերի վրայով կերթամ Ամերիկա: Իմ ավ-
տոմոբիլը տասը ուժանոց կլինի: Այ, յես դրա նախահա-
շիվն եմ կաղմում:

Բժիշկը դիմեց չինուլնիկին.

— Տեսնո՞ւմ եք, թե ինչ դրության մեջ է: Ամբող-
ջապես, ինչպես վոր կա: Բայց և այնպես հայտարարե-
ցեք նրան, ինչ վոր պետք է:

Ու մինչդեռ չինուլնիկը կարդում եր, Կամոն ուրախ
պլչվացնում եր:

Չինուլնիկը կարդաց.

«Կովկասյան զինվորական—չրջանային դատարանի և կովկասյան շրջանի դորքերի հրամանատարի համաձայնուլթյամբ Սիմոն Պետրոսովի դեմ, նա ինքն է Կամո, քրեական հետապնդումը դադարեցվում է, պահելով նրան կալանքի տակ, մինչև անողջանալը»:

Այդ թղթի ընթերցումը փոքրիկ տղավորութուն անդամ չթողեց Կամոյի վրա:

Նա մոտեցավ բժշկին, հանեց նոր ժիլետի դրապանից ժամացույցը, նայեց և տեղը դրեց:

— Ժամը տասն է: Լավ է:

Այդ նույն օրը, ուշ յերեկոյան, յերբ ամեն ինչ լուռ էր հիվանդանոցում, Բրադինը կամացուկ բացեց հիվանդանոցի դուռը և ներս մտավ:

— Դեռ չէ՞ս քնել:

— Չեմ քնում:

Բրադինը տատանվում էր մի քանի վայրկյան, անորոշ շուրթյան մեջ, մի անկյունից մյուսն էր քայլում: Հանկարծ հարցրեց.

— Ա՛յ դու միշտ արտասահմանի մասին ես պատմում: Իսկական դրո՞ւստ ա եղ:

— Իսկական դրուստ ա:

— Դու ու ջո աստվածը:

— Յես ու իմ աստվածը:

Յեվ Կամոն տասներորդ անգամ վողեորված սկսեց իր պատմութունները:

Բրադինը յերկար լուռ էր նրան, իսկ հետո հարցրեց.

— Խղճով ասա ինձ, Կամո, դու իսկական խելա՞ն ես, թե ձեռ ես առնում:

Կամոն իր հերթին մի քանի վայրկյան տնտղում եր նրան:

— Իսկ դու ի՞նչպես ես կարծում:

— Կարծում եմ, վոր ձեռ ես առնում:

— Ինչո՞ւ յես այդպես կարծում:

— Վորովհետև: Սկզբում դու շատ խորամանկ կերպով ետ ոյինը խաղացիր, յես հետևում եյի քեզ—և միշտ ել դու միատեսակ եյիր, թե մարդկանց ներկայությամբ, թե առանց նրանց, թե մեծերի մոտ, թե առանց մեծերի: Հետո դու թողիր այդ բանը: Հենց վոր մեծերը դալիս են, դժուրյունը բռնում է, նրանք դնում են թե չե, քեզ վողինչ չի լինում:

— Ուրեմն դու նկատե՞լ ես այդ:

— Պարզ բան է, վո՞ւ նկատել եմ:

Դեհ, հիմա լսիր, Բն ինչ եմ ասում քեզ, Բրադին: Յես նույնախի խելադա՞ւ եմ, ինչպես և դու: Յեթե կուգես, դնա ու մատնիր ինձ.

Կամոն հառել էր իր սուր աչքը նրա վրա:

Բայց Բրադինն ուշերն էր թոթովում:

— Չե, ինչո՞ւ մոտնել: Դու լավ տղա յես, իսկ յես ել մատնիչ չեմ. դրա համար ինձ վող չի տրված:

— Թե վոր եղպես ե՞ ողնիր ինձ, Բրադին:

— Ինչո՞ւմ քեզ ողնեմ:

— Ողնիր ինձ փախչել և դու ել փախիր ինձ հետ: Սահմանի վրա յես բարեկամներ ունեմ, մենք կանցնենք սահմանը և քեզ կթաղցնենք: Յես այնտեղ կողնեմ քեզ սոխորելու, և դու մարդ կդառնաս: Իսկ այստեղ—ի՞նչ ապադա ունես դու: Վոչ մի ապադա: Համաձա՞յն ես դու ասածիս:

— Բա վոր բռնե՞ն, ախր խիստ կպատժեն:

— Մեզ չեն բռնի: Յես շատ ընկերներ ունեմ դըրսում: Համարձակ մարդիկ: Դե՛, դու յեւ վորոշ բան գիտես իմ կյանքի մասին—յես ինքս վոչխար չեմ: Համաձա՞յն ես դու սրան:

Բրազիլը տատանվում էր՝ սեղմելով ու բաց անելով իր ձեռքերը:

— Սպասիր, չի կարելի մի անդամից:

Յեվ նա տանջվեց ու մի յերկու ժամ մտածեց այդ դիշեր:

Իսկ հետո նորից յեկավ Կամոյի մոտ, վոր նույնպես չէր քնում և սպասում էր նրա պատասխանին:

— Ինչ ուզում ե, թող լինի: Յես համաձայն եմ: Գուցե գլուխս ել կործանեմ, բայց դու յեւ շատ լավ տղա յեա:

— Այդ դեպքում յես մի դրու՞թյուն կդրեմ իմ քրաջը, տար նրան:

Ու Կամոն մի կտոր թղթի վրա գրեց.

«Յես ուզում եմ ազատվել: Քոնի վրայի պատուհանից: Խոսիր ընկերների հետ»:

Կամոյի նամակը չղարմացրեց Ջավահիրին: Նա լսով էր ճանաչում իր յեղբորը, նրա անզուսպ եներգիան ու կամքը: Քրոջ համար պարզ էր, վոր Կամոն յերբեք չի համաձայնի դժանոցում պասիվ նստել, դիտեր, վոր վաղ թե ուշ յեղբայրը կմտածի փախուստի մասին:

Այդ փախուստի հնարավորությունը շատ անգամ էր քննվել ընկերների շրջանում: Առաջարկում և վերլուծում էյին զանազան ծրագրներ, վոր քննադատվում և փոխարինվում էյին նորերով:

Կամոյի դրածից կարելի յեր հասկանալ, վոր անմի-

ջական փախուստը նա իր վրա էր վերցնում և հարկավոր էր միայն մտածել հետադայի առթիվ: Վո՞րտեղ քաղնվել թիֆլիսում, և ի՞նչպես դուրս պրծնել քաղաքից:

Ջավահիրը մի բաժանլի գինով հյուրասիրեց Բրազիլին և խնդրեց պատասխանի համար անցնել հաջորդ օրը:

Հենց նույն օրը յերեկոյան կայացավ ընկերների խորհրդակցությունը: Հիվանդանոցի դեպի Քուռը նայող պատուհանից փախչելու պլանը մանրամասն քննության էր առնված, բոլոր դիրքերը վերլուծման էյին յենթարկվել մինչև ամենափոքրիկ մանրամասնությունները: Ամենքը հասկանում էյին, վոր անհաջողությունը մանրամասնությունները: Ամենքն հասկանում էյին, վոր չափազանց դժվարացնելու յե Կամոյի դրու՞թյունը, բացելու յե նրա սիմուլյացիան և նորից նրան կանգնեցնելու յե մահվան սպառնալիքի առջև:

Փախուստի համար պետք էր ճարել փոքրիկ սղոցներ, լորդիկ, պարանի կտոր և ատրճանակ: Այդ բոլորը վճռված էր պատրաստել մյուս օրն առավոտյան:

Հաջորդ օրը Բրազիլը յեկավ Ջավահիրի մոտ և նրանից դրու՞թյուն ստացավ Կամոյի համար: Այնտեղ գրված էր.

«Սպասում ենք, ամբողջ շաբաթ օրը: Ուղարկի՛ր ամեն բանի համար, ինչ վոր քեզ անհրաժեշտ լինի»:

Յեվ Ջավահիրը մանրամասն բացատրեց Բրազիլին, թե ուր պիտի դնալ անհրաժեշտ իրերի համար:

Քրոջ դրածը կարդալով՝ Կամոն հարցրեց.

— Դու գիտե՞ս, թե ուր պիտի դնալ:

— Գիտեմ:

— Գնա՛ :

Ու Բրազիլնը ճամբա ընկալ :

Նա գնալու յեր Վերայի գերեզմանատունը :

Այնտեղ գերեզմանների արանքում նա տեսալ բարձրահասակ, նիհար ու արծվաքիթ մի մարդու, վոք մտադրազ քայլում եր շալղով :

Բրազիլնը կանգ առալ նրա մոտ :

Բարձրահասակը կանգ առալ նրա մոտ :

Բարձրահասակ մարդը հարցրեց .

— Ո՞վ ես դու :

— Յես Բրազիլնն եմ :

— Տար, ահա սրանք :

Յեւ տվեց նրան մի փոքր կապոց, վորի մեջ դրված էին սղոցներ, լորդիկ, թոկ և բրաունինդ :

Յերբ Բրազիլնն այդ կապոցով մտալ հիվանդանոց, նրան դուր յեկալ այդ արկածը : Նա վախկոտ չեր և ամեն մի շտրհրդալոր ու ռիսկով բան գրաւում եր նրան :

Հիվանդանոցում Բրազիլնը մի ակնթարթում կապոցը կամոյի ձեռքը դրեց ու անհայտացալ :

— Սրա մեջն ե ամեն բան, ինչ վոր հարկաւոր ե : Այդպես ասին նրանք :

Այդ որն ուրբաթ եր, իսկ փախուստը պետք ե կատարվեր մյուս որը—չաբաթ :

Մինչև գիշերվա վրա հասնելը, ժամերը ձանձրալի էին անցնում :

Կամոն պահեց կապոցն անկողնի մեջ և պառկեց նրա վրա, կարծես անառողջ եր դրում իրեն :

Հերթապահ վերակացու ժղանովը ձույնիսկ հարցրեց .

— Ի՞նչ ես թթվել, յեղբայր : Հիւլա՞նդ ես, ի՞նչ ե :

— Գլուխս ցաւում ե :

— Վոչինչ, դատարկ բան ե : Թրջի՛ր յերեսսրբիջը և պինդ կապի՛ր, կմեղմանա :

Հիվանդանոցում հետզհետե քուն էյին մտնում : Առել էյին հիվանդների ձայները, ընդհատվել եր անցուղարձը միջանցքում : Իսկ կամոն դեռ ելի պառկել ու օպասում եր : Սպասում եր այն րոպէյին, յերբ ամեն ինչ քուն կմտնի : Նա դիտեր, վոր ավելի ուշ քնում են նաև վերակացուները, յեթե նրանց վոչ վոք չի անհանազրտացնում :

Գիշերվա ժամը մեկին մոտ կամոն կապոցից հանեց լորդիկը և սղոցները, սղոցն անցկացրեց լորդիկի արանքը, թաղցրեց խալաթի փեշի տակ և դուռը բաղխեց :

Քնաթաթախ ժղանովը բացեց դուռը :

— Ի՞նչ ես ուզում :

— Արտաքնոց :

— Դե՛ գնա :

Յերկու արտաքնոցների առաջ կար մի փոքրիկ նախասենյակ՝ լվացվելու համար : Մտնելով նախասենյակը, կամոն մի քանի վայրկյան ականջ դրեց, այնուհետև կամացուկ, ինչպես կաժու, թռալ լվացարանի վրա և օկսեց սղոցել պատուհանի վանդակը : Նրան հարկաւոր եր սղոցել յերկու ձող—մեկը յերկայնության, մյուսը յայնության :

Դա շարունակվեց տանջելու չափ յերկար : Յուրբաքանչյուր րոպե վերակացուներից կամ հիվանդներից մեկը կարող եր դալ արտաքնոց, և այն ժամանակ կամոյի գործը կբացվեր :

Նա կատաղաբար սղոցում էր, քրտնքի մեջ կորած, կանգ առնում, լսում և նորից սղոցում:

Վերջպես յերկու ձողերն ել սղոցված էյին: Դրանք հաղիվ հաղ էյին պահվում լուսամուտի վրա: Կամոն զբպանից հանեց մի կտոր սև հաց, ծամեց և ծեփեց սղոցած տեղերը, վորպեսզի դրանք չվայկեն:

Այնուհետև դուրս նայեց պատուհանից: Լուսնի տակ արսղոցում և կնճոտտում էր արծաթահոս գետը: Ներքևում նա նշմարեց խճաքարերի կույտը: Մինչև այդ կույտը հինգ մետրաչափ կլիններ:

— Չնչին բան է, — ասաց ինքն իրեն Կամոն՝ աղա՛հությամբ շնչելով գիշերային թարմ ոդր:

Նրա առաջն էր աղատությունը, անկաշկանդ ու անարգել, և նրա ուունդներն ուռչում էյին ուրախությունից:

Մի վայրկյանից հետո նա կատվի նման անաղմուկ ցատկեց հատակին ու դնաց իր սենյակը:

Քնակոլոր ժղանովը սեղանի վրայից բարձրացրեց իր ծանրացած գլուխը և մրթմրթալով դիմավորեց նրան.

— Ի՞նչ յես կարծում էյի, թե դու ետեղ ես սպառկել, քնել:

— Ստամոքսս է խանգարվել:

— Այ, հենց դրանից ել գլուխդ ցավում է:

— Ժղանովը դնաց վերակացուների սենյակը:

Կամոն դարձյալ մի կես ժամ սպասեց՝ չունչը պահած հանգրտանալով:

Չորս կողմը տիրում էր խորը լուսթյուն: Հիվանդ դանոցը քնած էր:

Այդ ժամանակ Կամոն տենդոտ կերպով սկսեց սղո-

ցել իր չղթաները: Սղոցելուց հետո, չղթաները միացրեց յերկաթալարով, վոր չընկնեն ցած: Այնուհետև սղոցներն ու լորիղիկը խնամքով պահեց իր ներքնակում, իսկ թոկն ու ատրճանակը թագցրեց բարձի տակ:

Այժմ բոլոր պատրաստություններն արված էյին և մնում էր սպասել այն ուրվան, վորն իր հետ վճռական դեպքեր եր բերելու:

Քնել Կամոն անկարող էր և ժամանակը տանջելու չափ դանդաղ էր ընթանում:

7.

Շարաթ որը վաղ առավոտվանից Կոտեն նստել էր Քուռ դետի ափին՝ մի փոքրիկ կապոց թևի տակ դրած:

Ուղիղ նրա գլխաց, դետի մյուս ափին ձգվում էր Միքայելյան հիվանդանոցի պատը: Պատի վրա կա մի վոչ մեծ պատուհան, — հենց այն, վորտեղից պետք է յերևար Կամոն:

Կոտեն նստել էր դատարկապորտ մարդու գիւրքով, ցնցոտիներ հագած և չվզվացնում էր անտարբեր: Բայց նրա աչքերն անդադար աչալըջությամբ հառել էյին դեպի պատուհանը՝ աշխատելով նշմարել վորևե մի բան, վոր ակնարկեր Կամոյի շուտափութ յերևալու մասին:

Մինչդեռ պատուհանի յետևում ամենայն ինչ հանգիստ էր կարծես:

Կոտեյից այն կողմը, կամքլին մոտիկ ծալապատիկ նստել էր լեռնցի կինը և նույնպես անտարբերությամբ ծղոտի ցողուն էր կրծում: Նա այստեղ նսել էր կապ պահպանելու համար, յեթե վորևե չնախատեսված դեպք պատահեր:

Իսկ այդ ժամանակ Կամոն իր վերջին պատրաստություններն եր տեսնում :

Հիվանդանոցում սկսեցին թեյ բաժանել հիվանդներին : Վերակացուներն ղրաղված էյին այդ դործով :

Կամոն բրաունինգը և թոկը թաղցրեց խալաթի տակ և դուռը բաղխեց :

Ժղանովը բավական ուշացավ :

— Ի՞նչ է :

— Փորս ցավում է ելի :

Ժղանովը բացեց դուռը և ուղեկցեց Կամոյին մինչև զուգարան :

— Դեհ, հանդուտացի՛ր :

Հենց վոր զուգարանի առաջ յեղած դեպի նախասենյակ տանող դուռը փակվեց, Կամոն թռավ լվացարանի վրա, վայրկենապես կոտրեց վանդակի յերկու սղոցած ձողերը, թոկը կապ դցեց, նետեց իր հազի շորը և բարձրացավ լուսամուտը :

Բարձրանալիս նա դետի մյուս ափին նկատեց Կոտեյի կերպարանքը :

Սակայն թոկը կտրվեց և Կամոն վայր դուրովեց խճի չեղջակույտի վրա...

Կոտեն սարսափահար դեպի ջուրը վաղեց : Նա կարծում եր, վոր Կամոն ջաղջախվեց և անմիտ կերպով աճեն ինչ կորավ վերջին բոպեյին...

Բայց Կամոն առաձգականորեն վոտքի յելավ, նետվեց ջուրը և մի քանի վայրկյանից հետո կամրջի տակ արդեն իր վրա եր գցում այն հազուստը, վոր Կոտեն նրա ձեռքն եր կոխում :

Դրանից հետո նրանք յերկուսն ել մի փոքրիկ կաճանով բարձրացան Գոի բարձր ափը, սայթաքելով ու

ընկնելով, շնչները կտրած արագ վաղքից : Այնտեղ նրանց սպասում եր մի կառք՝ մի զույգ կրակոտ ձիերով, վորոնք սլացան, պայտերի տակից կայծեր շաղ տալով :

Կամոյի անհայտացումը հիվանդանոցում հայտնաբերվեց կես ժամից հետո :

Սկսվեց աննկարագրելի իրարանցում : Բժիշկները, վերակացուները, բուժակները հիվանդանոցում դեռ ուղեն էյին ընկել Կամոյին վորոնելու համար : Վոստիկանների դրսի պահակները հիմար դուրթյան մեջ էյին ընկել, վորովհետև Կամոն փախել եր հենց այն կողմով, ուր պահակներ չկային : Նրանք ել իրենց հերթին տակն ու վրա էյին անում հիվանդանոցի շուրջն յեղած բոլոր ծակուծուկերը :

Վերջապես նկատեցին զուգարանի կողքի սղոցած պատուհանը, պատի տակ աղբակույտին ընկած թոկը, իսկ հետո գտան նաև սղոցները Կամոյի ներքնակի միջև : Պարզ յեղավ, վոր թուչունը թոկել եր :

Պոլիցիան և ժանդարմները բռնվել էյին հուզմունքով : Ձնգում էյին հեռախօսի դանդակները, սլանում եւ էյին լրաբերները : Դրված էյին պահպաններ և լրտեսներ փողոցներում, բոլոր խճուղիների վրա : Կաղակները և ձիավոր պոլիցիականներն աղաղակներով հարձակվում էյին ամեն կողմ : Կար անտեղի վազվոց, շատ մեծ աղմուկ եր բարձրացել, բայց դորձնական կարգադրությունները ջիչ էյին :

Ժանդարմական վարչության պետը զեկուցադրեց ջորքի հրամանատարին .

«Պատիվ ունիմ տեղեկացնելու ձերդ բարձր զերգանցության, վոր քաղաքն ամբողջապես ողակված է : Փախած վոճրագործը վոչ մի հնարավորություն չունի

բազալից անհետանալու: Իսկ քաղաքում նա անկասկած կդանիլի:

Այդ ժամանակ Կամոն դանտում էր մի ծերուկ Հնա-վաճառի մոտ, տանը, վորի վորդուն պոլիցիականները սպանել էին շուրջկալի միջոցին:

Այդտեղ էին նաև ընկերները:

Դրությունն իրոք շատ ծանր էր: Մի կողմից մնալ Թիֆլիսում, ուր Հնչին պատահականությունը կարող էր մատնել նրան, ուր համարյա թե ընդհանուր շուրջկալ-ների կարելի չէր սպասել,—չափազանց վտանգավոր էր: Մյուս կողմից—կայարանը և բոլոր ճանապարհներն ու խճուղիները, վոր ծայր էին առնում քաղաքից, լցված էին զինվորներով, և պոլիցիականներով: Քաղաքն իսկապես, վոր ամբողջովին ողակված էր:

Ի՞նչպես դանել յեղքն այս դրությունից:

Կոտեն, վոր լուռ էր շարունակ, վերջապես ասեց.

— Մի միտք կա գլխումս: Ժամկետ տվեք մինչև վաղը: Յես կփորձեմ:

— Վո՞րն է քո միտքը:

— Հետո կիմանաք:

Յեվ Հենց այդ յերեկո Կոտեն դնաց իր բարեկամ պատանի գիմնադիսանների մոտ:

Հավաքեց նրանցից մի քանի հոգու և դիմեց Հե-տեյալ առաջարկով.

— Տղերք դուք լավ ջահելներ էք, յես ձեզ ճանաչում եմ: Դուք հո դատարկաստաներ չեք, վոր դուք տաք այն, ինչ, վոր ձեզ ասելու լինենք: Յես մի շատ լուրջ առաջարկ ունեմ ձեզ ասելու:

Բոլորը սրեցին ականջները՝ աչքերը չռելով Կոտեյի վրա: Այդ պատանիների շրջանում լեզենդաններ էլին

պատմում Կոտեյի մասին, և նա մեծադույն հարգանք էր ներշնչում նրանց:

Բոլորն անհամբերությամբ սպասում էին:

— Չեզից ոգնություն է պետք հեղափոխությանը:

— Ի՞նչպիսի:

Յերևույթով շատ հասարակ: Դուք պետք է ավելի մեծ կամպանիա հավաքեք, աղջիկներին էլ նույնպես, և Հեծանիվով դրոսներ խճուղու վրա, քաղաքից դեպի աղեկալը և հետ դեպի քաղաք: Յեվ, վոր այդ ամենը պետք է աղմկալի և ուրախ անցնի:

Նրանք հիասթախված, հարցրին Կոտեյին.

— Յեվ ա՞յդ է բոլորը: Իսկ ինչո՞ւ համար է հարկավոր դա:

— Թե ինչո՞ւ համար է հարկավոր, յես ձեզ հետո կասեմ, յերբ դուք կվերջացնեք ձեր գործը: Ինկատի առեք, վոր դա շատ լուրջ գործ է... Իեհ, ի՞նչ էք ասում, համաձայն էք:

Իհարկե, բոլորն էլ համաձայն էին: Պայմանավորվեցին, թե մյուս օրն յե՞րբ սկսեն զրոտանքը և վո՞ր ուղեփակի մոտ:

Վերջում Կոտեն ասաց.

— Աչքի առաջ ունեցեք, վոր զինվորները կկանդենցեն ձեզ, յերբ դուք ուղեկալով անցնեք, բայց դուք նրանց պահանջի վրա յետ դարձեք ու նորից անցեք ուղեկալի միջով: Այդպես էք անելու վաղն ամբողջ օրը, ճաշից մինչև յերեկո: Հասկացա՞ք:

— Բոլորս էլ հասկացանք:

Յեվ գիմնադիսաններն իսկույն սկսեցին կազմել տղա-ների ու աղջիկների ցանկը, վորոնց կարելի չէր այդ գործին հրավիրել:

Հաջորդ որը, ճաշից հետո ուղեկալի մոտ, ինչպես, վոր պայմանավորված եր, աշխույժ յերթեկուցութուն ակապեց: Մոտ յերկու տասնյակ զիմնազիստներ բարձր գասարաններից և միքանի աղջիկներ հնչյուն ծիծաղով ու կատակներով, միմյանց ձայներով ու յերգելով մի արշավանք եյին սարքել հեծանիվների վրա:

Այնուհետև մի քանի հողուց բաղկացած խմբեր եյին կազմում և սրբնթաց ճեղքում-անցնում ուղեկալն ու ընկնում խճուղին:

Զինվորներն աշխատում եյին փակել նրանց ճանապարհը և դուռում եյին:

— Յետ: Յետ: Իրավունք չկա:

Յեւ զիմնազիստները զինվորների հրամանով դեպի քաղաք եյին դառնում ուրախ ու աղմկալից:

Սակայն մի բուսե հետո դարձյալ սկսում եյին նույն բանը:

Այդ ամենը շուտով ձանձրացրեց զինվորներին և նրանք դադարեցին ուշադրութուն դարձնել հեծանիվավորների վրա:

Գիմնազիստները կանգ եյին առնում զինվորների մոտ, իջնում հեծանիվներից, ծխախոտ հյուրասիրում զինվորներին և խաղաղ դատարկաբանում: Տիրում եր հանաքների, ծաղրի ու սրամտության բարեկամական մթնոլորտ:

Իսկ այդ ժամանակ մի բանվորի բնակարանում կամոն ու կոտեն ածիլում եյին իրենց բեխերն ու մորուքը, գրիմ անում, հագնում զիմնազիտական շալվարն ու բաճկոնը, ձգում դոտիկները, վերպեսզի վորքան կարելի յե ջահել յերևան:

— Ա՛յ, թե վոր այս խաղը հաջողվի, կամո, դու կրկին արտասահմանում կլինես:

Կհաջողվի: Մենք ենք դործ բռնողը:

Նրանք հեծանիվ նստեցին, և արագ սլացան՝ խուլ և սահլավամարդ փողոցներ ընտրելով: Անցնելու ժամանակ վաչ վոք ուշադրութուն չդարձրեց նրանց վրա:

Ուղեկալի մոտ նրանք միացան պատանիների խումբին: Չայներն ու ծիծաղն ավելի բորբոքվեցին:

— Տղերք, յեկեք մեծ մրցարշավ սարքենք:

— Մրցարշավ: Մեծ մրցարշավ:

Յեւ մոտ քսան մեքենա միատեղ հավաքված միանգամից նետվեցին ուղեկալից այն կողմը:

Գնացողների մեջ եյին կամոն ու կոտեն:

Պահապանների պոստի մոտով անցնելիս՝ նրանք ձայնում եյին զինվորներին, ծիծաղում, գլխարկներով թափահարում: Յեւ զինվորները ծուլ-ծուլ ու բարեսրտորեն կատակում եյին, վոր աղատվեն նրանցից:

Հասնելով մինչև խճուղու վոլորանը՝ ամբողջ խումբը կանգ առավ և ցած իջավ մեքենաներից:

Միայն կամոն ու կոտեն ամբողջ ուժով սեղմում եյին հեծանիվի վոտնատեղը և առաջ սլանում՝ նվաճելով վերստը վերստի յետևից:

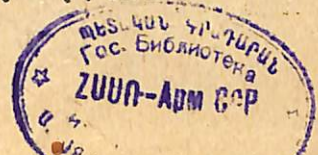
Մյուսները մի փոքր սպասելուց հետո՝ վերադարձան դեպի ուղեկալը:

Նրանք նոր միայն հասկացան, թե ինչու համար եր սարքվել այդ ուրախ դրոսանքը:

Վոչինչ չկատակածող զինվորներն առաջիկա նման բաբեմիտ ժպիտով զիմավորեցին պատանիների խմբին:

Սաստիկ քրտնած արագ արշավից՝ կամոն հարցրեց.

— Իսկ այժմ դեպի ո՞ւր, կոտե:

— Այժմ դ՛անք հարսանիք—մի ծանոթ իշխանի մոտ: Դեպի Մցխեթ:

Մցխեթում Կոտեն Կամոյին տարավ մի ընկերոջ տուն, ուր նրանք թողին հեծանիվները, շտապով հազան աղզային սիրուն զգեստները և ուղևորվեցին իշխանի հարսանիքը:

Իշխանը, թեպետ և աղքատացածի մեկն էր, սակայն սովորութեան համաձայն, սիրալիք ու քաղաքավարի ընդունեց Կամոյին:

Քեֆն, իսկապես, արդեն վերջացել էր: Յերիտասարդները պար եյին բռնել: Այս ու այն կողմում դեռ գինի եյին կոնծում:

Կամոյին և Կոտեյին առատորեն հյուրասիրում եյին: Բոլոր հուզմունքներից ու ջանքերից հետո նրանք հաճույքով եյին ուտում—խմում:

Այդտեղ Կոտեն Կամոյին հանձնեց ուրիշի անվան արտասահմանյան անցաղիք ու փող ավեց:

—Բարի ճանապարհ:

Նրանք իրար զարկեցին բաժակները:

Կես ժամից հետո հյուրերը շարժվեցին դեպի Կայաբան՝ դնացք նստելու:

Կամոն ել դնաց նրանց հետ:

Շողեչարժը սուլից և տարավ նրան դեպի նոր սխրագործութուններ, նոր տառապանքներ, պարտություններ ու հաղթանակներ:

ՊԵՏԷՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՅ Ծրբագրեցի՞ն, Հ. Ստոիկյոն, Ե. Հարությունյան

Գլաղլ. 7914 (բ). Պատվ. 2862. Հրատ. 2359. Տիրաժ 2000.

Հանձնված է արտագրության 5 սեպտ. 1932 թ.
Ստորագրված է տպագրելու 15 նոյեմբ. 1932 թ.

20

GROUP 10

Handwritten text, mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

« Ազգային գրադարան »

NL0327177

С^И
А 313

ФНБС 1 П.

2007

1
2

АЛЕКСЕЙ ОКУЛОВ

КАМО

ГИЗ. С С.Р. АРМЕНИИ ЭРИВАНЬ